

Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Факультет наук про здоров'я

Кафедра психології та психотерапії

Магістерська робота

**на тему: Структурні особливості особистості як чинник вибору
практик психічної регуляції**

Виконала студентка

6 курсу, групи ЗПП19/М

Спеціальності 053 Психологія

**Освітньої програми «Клінічна
психологія з основами ПДТ»**

Бєлопольська О.А.

Керівник: Семікв І.І.

Рецензент _____

Львів – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ, ПРАКТИКИ ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ТА ДУХОВНИЙ ІНТЕЛЕКТ	8
1.1. Структурна організація особистості – теоретичні засади формування.....	8
1.2. Практики психічної регуляції, духовний інтелект.....	16
1.3. Теоретична модель зв'язку структурних особливостей особистості, рис межовості і нарцисизму та практик психічної регуляції.....	26
Висновки до Розділу I.....	27
РОЗДІЛ II.МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИКА ВИБОРУ ПРАКТИК ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ТА ДУХОВНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСІБ, ЩО ОБИРАЮТЬСЯ ПЕВНІ ПРАКТИКИ ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ.....	29
2.1. Характеристика методик дослідження.....	29
2.1.1. Методики на оцінку структурних особливостей особистості та рівня вираженості рис межовості.....	29
2.1.2. Методики на оцінку нарцистичних рис.....	32
2.1.3. Методики на оцінку рівня духовного інтелекту	35
2.1.4. Опитувальник на оцінку регулярності звернень до практик психічної регуляції	37
2.2. Характеристика групи досліджуваних	38
Висновки до Розділу II	40
РОЗДІЛ III ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИКА ВИБОРУ ПРАКТИК ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ	41
3.1. Результати емпіричного дослідження	41

3.1.1. Емпіричне дослідження межовості у контексті вибору практик психічної регуляції.....	
3.1.2. Порівняльна характеристика рівня вираженості рис нарцисизму в особистостей відповідно до вибору практики психічної регуляції	41
3.1.3. Емпіричний аналіз визначальних чинників вибору практик психічної регуляції	45
3.2. Дискусія результатів.....	50
Висновки до Розділу III	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ.....	67
Додаток А. Опитувальники, використані в дослідженні.....	74
Додаток Б. Результати перевірки опитувальників на внутрішню узгодженість.....	74
Додаток В. Статистична обробка результатів емпіричного дослідження	83
	87

ВСТУП

Актуальність дослідження.

На сучасному етапі розвитку цивілізації людина страждає від надміру стимулів інформаційного та емоційного характеру. Така перенаповненість викликає у психіці дисбаланс, що тягне за собою зміну звичного функціонування, втрату працездатності, руйнування особистих стосунків особистості, зниження відчуття щастя та благополуччя. Психіка людини є саморегулюючою системою, а тому вона робить спроби встановити втрачений баланс. Такі спроби психіки розгортаються у пошуку нею ресурсів у внутрішньому та зовнішньому світі.

Важливо наголосити на тому, що ранній досвід долаття стресових, травматичних та кризових подій життя є основою вибору емоційного чи поведінкового способу долаття психологічної напруги. Ранній досвід виходу із травматичних ситуацій міцно вплітається у розвиток особистості та визначає її образ Я, здатність витримувати емоційне напруження, вміння адаптивно реагувати у стресових ситуаціях. Отож, ранній досвід переживання стресу є основою формування структурної організації особистості, що у майбутньому визначає вибір способу саморегуляції психіки у ситуації психічного напруження.

Так зняття напруги шляхом спрямування психічної енергії до розрядки і задоволення при короткотривалому стресі може бути, наприклад, психоемоційною (сміх, жарт), фізіологічною (рухи, розслаблення м'язів) чи когнітивною (раціоналізація). Характер травмуючої події та індивідуальні особливості особистості визначає те, чи достатніми будуть такі разові дії, чи треба шукати більш тривалої підтримки – в стосунку чи поведінці.

Простором для отримання такої підтримки, спрямованої на підсилення саморегулюючої функції психіки, що розгортається у поєднанні стосунку та поведінки, названо практиками психічної регуляції. Припускається, що звернення до окремих практик (релігійних, езотеричних, психологічної підтримки чи йоги) визначається особливостями, що закріпились в особистості на структурному рівні в процесі розвитку особистості.

Отже, **мета дослідження** – дослідити роль структурних особливостей особистості у виборі практик психічної регуляції

Об'єкт дослідження: структурні особливості особистості.

Предмет дослідження: структурні особливості особистості як чинник вибору практик психічної регуляції.

Гіпотези дослідження:

1. Особистості з вищим рівнем вираженості ознак межовості частіше звертаються до практик психічної регуляції.
2. Особистості, що не звертаються до практик психічної регуляції, мають вищий рівень вираженості рис нарцисизму.
3. Регулярність звернення до різних практик психічної регуляції визначається мірою вираженості структурних особливостей, рис межовості, нарцисизму та рівня духовного інтелекту.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичні засади досліджень структурної організації особистості та регуляції психіки.
2. Дослідити поняття духовний інтелект.
3. Обрати методики на оцінку особливостей структурної організації, рівня вираженості рис межовості та нарцисизму, скласти опитувальник на оцінку регулярності звернень до практик психічної регуляції.
4. Провести емпіричне дослідження та виявити зв'язок між особливостями структурної організації особистості, рівні вираженості рис межовості і нарцисизму та регулярності звернень о практик психічної регуляції.
5. Встановити, чи вибір практики психічної регуляції може визначатися окремими структурними особливостями особистості.

Обрані кількісні методи дослідження:

1.Методика на оцінку структурних особливостей особистості та рівня вираженості рис межовості:

- The Inventory of Personality Organization (IPO) О. Кернерга у скороченому варіанті IPO-R 2009 року,

- Шкала межових характеристик особистості з патопсихологічної Методики оцінки особистості (Personality Assessment Inventory – Borderline Features Scale, чи *PAI-BOR*) Л. Морея (1991).

2.Методики на оцінку рис нарцисизму:

- 16-факторний особистісний опитувальник щодо рис нарцисизму NPI-16 – скорочений D. Ames з колегами (2006).
- Опитувальник на визначення рівня вразливого нарцисизму HSNS – автори Н. М. Hendin, J. М. Cheek (1997).
- Опитувальник на оцінку рівня нарцисизма захоплення та суперництва (Narcissism Admiration and Rivalry Questionnaire – Short, NARQ-S) – М. Back та колеги (2013).

3.Методика на оцінку рівня духовного інтелекту – The Spiritual Intelligence Self-Report Inventory (SISRI-24) Д. Кінга (2008).

4.Опитувальник на оцінку регулярності звернень до практик психічної регуляції.

Група досліджуваних: у дослідженні взяла участь 171 особа віком від 20 до 62 років, з них 157 жінок та 14 чоловіків. Опитування проводилось на платформі Google Forms.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході, що дозволив виявити структурні особливості, рівень вираженості рис межовості та нарцисизму особистостей, що звертаються до окремих практик психічної регуляції (релігія, психологія, езотерика, йога).

Практичне значення одержаних результатів: результати емпіричного дослідження можна застосовувати в практичній психологічній та психотерапевтичній діяльності як додатковий аспект розуміння структурних особливостей особистості в контексті практики психічної регуляції, до якої вона звертається.

Структура і обсяг роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів (теоретичного, методологічного, емпіричного), висновків, списку використаних джерел (66 пунктів), додатків.

Статистична обробка результатів: програма STATISTICA 8.

**РОЗДІЛ І. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ, ПРАКТИКИ
ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ТА ДУХОВНИЙ ІНТЕЛЕКТ**

1.1. Структурна організація особистості – теоретичні засади формування

Сьогодні поняття структурної організації особистості досить широко використовується в психодинамічній теоретичній літературі, дослідженнях, практиці.

Психодинамічна диференціація структурних особливостей особистості була зумовлена появою і розвитком психоаналізу. Сама концепція «організація особистості» поступово формувалась в рамках психопатології та межовим розладом особистості зокрема.

Розподіляти психіку на умовні складові – свідоме, передсвідоме і несвідоме – починає З. Фройд у своїй роботі «Я і Воно» 1923 року, зазначаючи такий підхід «основною передумовою психоаналізу» (Фрейд, 1990, с.11). Мета цього розподілу – зрозуміти індивідуальні та важливі процеси патопсихології, ввести їх в науковий обіг. Там же він визначив розподіл на ці три складові «недостатнім і практично незадовільним» і запропонував іншу трикомпонентну структурну модель психіки – Я, Над-Я, Воно. Так, увага аналітиків «була зсунута зі змісту несвідомого на процес, який утримує цей зміст від усвідомлення» (Мак-Вільямс, 2007, с. 44): несвідоме Ід утримувало імпульси та примітивні бажання, напів свідоме та напів несвідоме Супер-Его задавало моральний, стримуючий тон, в той час як Его – функціональний компонент, що керується принципом реальності, впроваджує захисні механізми.

Структура психіки в теорії К.Г. Юнга також розглядалась трикомпонентною, тільки структурними складовими Юнг вважав Его, індивідуальне несвідоме та колективне несвідоме. Якщо Его дозволяє людині відчувати себе цілісно, в особистому несвідомому зберігається все колись витіснене (комплекси), а колективне несвідоме вміщає сліди загальнолюдського досвіду минулого у вигляді первинних психічних образів.

Концепції З. Фрейда та К.Г. Юнга були універсальними щодо функціонування психіки будь-якої особистості, вони не окреслювали окремих структурних особливостей. Спроби структурувати особистість пов'язані з розвитком психопатології. Поступово в довготривалій традиції діагностувати тільки невротичних та психотичних пацієнтів формувалась ідея щодо існування ще однією, проміжної – чи межової – ланки.

Спочатку Е. Крепелін у «Введенні до психіатричної клініки» в 1900 році, описуючи психічні патології, зазначив серед них таких «патологічних особистостей (психопатів)», що «належать до мережевої області між душевним здоров'ям та хворобою» (Крепелін, 2004, с. 287). Описані Е. Крепеліном шість типів патологічних особистостей враховували збудливих, нестійких, імпульсивних, сварливих, брехунів та шахраїв, ворогів суспільства (антисоціальних).

Х. Дойч в 1942 році звернула увагу на іншу особливість особистостей, які не є ані невротичними, ані психотичними пацієнтами. Під час спілкування з такими пацієнтами постає питання: що з ними не так? В їхньому відношенні до світу бракує справжності, хоча ззовні видається, що люди «так ніби» є. Вони здатні ідентифікуватись з будь-якими психічними проявами інших (думки, емоції) у стосунках, з часом такі люди проявляються холодними і пасивними. За таким типом особистостей закріпилась характеристика «так ніби» (англ. – «as if») (Deutsch, 1942, р.326, 328). Пізніше, Н. Мак-Вільямс зазначила, що «так ніби» особистості знаходяться між невротичними та психотичними пацієнтами, і тепер такі характеристики приписують важко ураженим нарцистичним особистостям (Мак-Вільямс, 2007, с.74).

Отже, знайшовши нову особливість, психоаналітики та психіатри намагались її описати. Складність діагностики спричинила появу низки концепцій: «невроз характеру» (В. Райх), «психотичний характер» (Дж. Фрош), «межові стани» Р. Найта тощо. Специфічна симптоматика – афективна, поведінка та «всепронизуюча тривожна структура», відсутність маячення та галюцинацій – загострювала необхідність диференціації

«межових випадків» від психоневрозів та шизофренії (Hoch and Polatin, 1949).

Так, межеве порушення особистості було визнане нозологією в 1980 році в DSM-III (Мак-Вільямс, 20017, с. 75).

Та важливість «межових станів» саме для психоаналізу підтримував Р. Найт. Він звертав увагу на те, що «межову» симптоматику слід розглядати не стільки як психопатологічну, скільки як таку, що формувалась під впливом розвитку лібідо та його фіксації, витіснення чи механізмів захисту. За Р. Найтом, Его особистостей, схильних до межових станів, «рідше і використовує вторинний процес мислення, слабше захищається від примітивних імпульсів несвідомого, погано справляється з об'єктними стосунками та пристосуванням до оточуючого середовища. Через різні комбінації факторів, як конституційні особливості, пережиті травматичні події та досвід порушених стосунків, в наслідок стресу, Его межових пацієнтів в цілому функціонує гірше» (Knight, 1953, p. 205, 208).

Так дослідження межових станів та межового розладу призвело до введення в психоаналітичний дискурс концепції «організація особистості». Термін «структура особистості» запропонував в 1967 р. О. Кернберг у своїй статті «Межова організація особистості». В статті автор звернувся до концептуалізації межової організації особистості: «досить специфічна та надзвичайно стабільна форма патологічної структури Его» (Kernberg, 1967, p. 641), що відрізняється від патологій як психозу, так і неврозу. Особи з межовою організацією визначались такими, що схильні радше до перехідних психотичних, аніж невротичних епізодів, в наслідок стресу чи вживання психоактивних речовин.

Вже за три роки О. Кернберг розглядає психоаналітичну терапію осіб з «нарцистичною структурою особистості» (Kernberg, 1970). Він називає причинами формування нарцистичної структури не дефіцит об'єктних стосунків, а інтерналізацію примітивних, інтенсивних і лякаючих об'єктів. Так, егоцентричні, нездатні переживати депресивні емоції та емпатію, з

надмірним почуттям невпевненості та неповноцінності, нарцистичні особистості проявляють грандіозність і пихатість, аби захиститись від власних параноїдних властивостей та проєкцій гніву.

О. Кернберг відмічає подібність примітивних захисних механізмів нарцистичних та межових особистостей (заперечення, проєктивна ідентифікація, розщеплення, примітивна ідеалізація, всемогутній контроль), примітивність усного прояву агресії. Але, на відміну від мережових особистостей, нарцистичні мають краще розвинутий механізм самоконтролю та є більш соціально адаптовані (Kernberg, 1970, p. 51).

Більш детальна психоаналітична діагностика структурних особливостей, за О. Кернбергом, має спиратись на дослідження патологій Его та Супер-Его, внутрішніх об'єктних стосунків, а також розвитку дериватів потягів (агресивного та лібідо). Диференціація патологій особистості має відбуватись на трьох рівнях: вищій, середній та нижній (Kernberg, 1970a, p.802).

У подальших дослідженнях О. Кернберг заглиблювався в теоретичні та практичні засади психоаналітичної терапії, що було підсумовано в роботі «Важкі розлади особистості. Стратегії психотерапії» (2000). Використання структурного аналізу замість феноменологічного підходу, на думку автора, дозволяє простежити взаємозв'язок між окремими структурами, інтерналізованими об'єктними стосунками та рівнями психічної організації, а також висвітлити сталі й фіксовані змісти несвідомих конфліктів особистості (Кернберг, 2000, с. 15).

Власне, було виокремлено три рівня рівнів структурної організації особистості. Кожний рівень співвідноситься із клінічними особливостями невротичного, психотичного та межового пацієнта. Рівень структурної організації визначається мірою вираженості таких особливостей як : а) ступінь інтеграції ідентичності, б) типові механізми захисту в) здатність тестувати реальність. Так, об'єднуючи риси невротиків і психотиків, межові особистості не мають достатньої інтеграції ідентичності (синдром «дифузної ідентичності»), користуються примітивними захисними механізмами,

тестування реальності збережене, але є дещо спотвореним (Кернберг, 2000, с. 16).

Так, одна зі структурних особливостей – дифузність ідентичності, за О. Кернбергом, була пов'язана з патологією інтерналізованих об'єктів (Kernberg, 1967, р. 645), а отже формування структурної організації відбувалось в процесі розвитку особистості: чим вище рівень вираженості патологічних особливостей, тим на більш ранньому періоду відбувалась фіксація. Звернемось до теорії розвитку детальніше, фокусуючись не стільки на внутрішніх лібідонозних причинах, скільки на досвіді раннього стосунку з оточенням.

Так, саме «організацію життєвого досвіду індивіда» Е. Еріксон вважав первинним для «забезпечення конкретній людині почуття когерентної індивідуації та ідентичності, а саме відчуття, що він є собою, у нього все добре і він на шляху до того, аби стати таким, яким інші люди <...> вимагають від нього бути» (Еріксон, 1960, с. 8). Найпершим етапом розвитку Е. Еріксон визначав «базисну довіру проти базисної недовіри». Порушення довіри, на думку Е. Еріксона, у дорослих спричиняє відхід від реальності – шизоїдні та депресивні стани, які приховують «спробу отримати соціальну взаємність при випробовування кордонів між свідомістю та фізичною реальністю». Проекція та інтродекція як механізми захисту у дорослих повторюють психологічні способи виживання немовля. Ця стадія «вносить у психічне життя відчуття внутрішнього розколу та загальної туги по втраченому раю і стає прототипом для цих почуттів» (Еріксон, 1996, с. 9, 12).

Низький рівень довіри (порівняно з депресивними особистостями) відмічають (Unoaka et al., 2009), як одну з характерних ознак людей з мережевим розладом особистості (Lazarus et al., 2014) та вносять в один з критеріїв опитувальника Interpersonal Trust Scenario Questionnaire чи ITSQ (Botsford et al., 2019).

Основний здобуток другого періоду розвитку дитини, за Е. Еріксоном, – «автономія між соромом та сумнівами» – є відчуття контролю як показник власної сили та можливостей. Впливати на оточення власною поведінкою – короткотривале відчуття перемоги та її несправності призводить до внутрішньої необхідності повторювати ті самі дії. Критика спричиняють відчуття сорому та вини, породжує сумніви.

Відсутність базової довіри та потреба уникнути сорому об'єднує відчуття оніпотентності, яке проявляється в ритуалізації поведінки. Патопсихологічно це відмічається коморбідністю розладів – obsесивно-компульсивного та межового (Hayashi, 1996; Brunnhuber 2003, Bellino 2011). Так, фіксація на цьому етапі розвитку також впливає на формування структурних особливостей особистості.

Ініціатива проти почуття провини – третій період розвитку особистості за Е. Еріксоном – «нова надія і нова відповідальність» – вільне спрямування внутрішньої енергії, в тому числі на активне вирішення проблем, «роблення» як занятість чимось заради власних потреб, внутрішній розділ на переможця та переможеного, ненависть до дорослого, що був ідеалом. Час появи і розвинення Супер-Его морального внутрішнього цензора.

Нарцистичні та межові особистості в цілому мають нижчі показники моральності, згідно дослідженням 2011 року (Azimroug, 2018). На аморальні цінності, погляди і бажання в наслідок емоційної дисфункції особистостей з межовим розладом Г. Хорн (G. Horne) пропонує подивитись як на цінності, що розуміються як єдині можливі і моральні: мстивість, омана, бажання маніпулювати (Horne, 2013).

Крім фіксації на етапах розвитку, варто згадати вплив материнського стосунку, на який наголошував Д. Віннікотт. Так, «досить добра мати» сприяла формуванню Справжнього Я, що в наслідок розвитку було в змозі відмовитись від відчуття всемогутнього контролю в наслідок галюцинацій і максимально катектувати зовнішній (перехідний) об'єкт. «Досить погана мати» не дає теплої реакції на спонтанні прояви дитячого Істинного Я, що

лишається ізольованим і некатектованим. Така особистість розвивається схильною до послуху і формує Ложне Я, що створює фальшиві соціальні зв'язки і в більшою мірою лишається під впливом первинного процесу. Воно має приховати і захистити Справжнє Я від насильницького знищення «досить поганою матір'ю» (Винникотт, 2004, с. 27). Поняття Ложного Я змушує згадати про «так ніби» особистостей Х.Дойч, окреслених раніше.

Формування внутрішньої структури – невротичної чи симбіотичної з матір'ю (або симбіотично психотичної) в об'єктних стосунках також зазначалась як «емоційна залежність від матері є універсальною правдою людського існування» (Малер, Пайн & Бергман, 2011, с. 279).

Виокремлені М. Малер та колегами фази нормального аутизму (*первинного нарцисизму*, з умовною галюцинаторною всемогутністю), нормального симбіозу (з ілюзорним всемогутнім злиттям з репрезентацією матері, встановленням кордонів та формуванням образу тіла, встановленням ядра самості) та сепарації-індивідуації («соціальна посмішка», практика відділення, возз'єднання, і встановлення константного об'єкта) враховують механізми катектування об'єктів, встановлення Я-репрезентацій та сепараційну тривогу. Отже дефекти розвитку на певній фазі впливають на формування особливостей структурної організації (Малер, Пайн & Бергман, 2011).

Вплив примітивних та більш пізніх ідентифікацій, отриманих в стосунку, на формування нарцисистичних та межових особистостей з точки зору самості, відмічає П. Фонагі. Він спирається на ідею, що такі пацієнти, приховуючи порожність свого функціонування, схильні ідентифікуватись із зовнішнім об'єктом, яким може стати і терапевтична інтерпретація. Аби вивести пацієнта з кола «так ніби», П. Фонагі пропонує метод терапії, що засновується на менталізації.

Самість (чи то відсутність порожнечі), починаючи формуватись у младенчому віці, ґрунтується на позитивному віддзеркаленні дорослого об'єкта неконтрольованих і раптових проявів дитячої тілесної самості. В

рамках психоаналізу самість вважається взаємопов'язаною з агресією, до якої часто схильні межові особистості (Райл, Фонаги, 2002).

Ще одним важливим фактором формування самості є прив'язаність, що у поєднанні з віддзеркаленням сприяють інтерналізації позитивних змістів та емоцій, брак яких причиняє дифузність та важкі особистісні розлади, в той час як їхня достатня наявність формує здатність до саморегуляції, зокрема емоційної (Fonagy & Target, 1997). Описуючи принципи впливу прив'язаності, спираючись на роботи Дж. Боулбі, Х. Кехеле з колегами зазначають, що «щепленням» від психічних порушень дитини є почуття безпеки та рання надійна прив'язаність, в той час як негативні патерни розвитку, формуючись під впливом уникаючих чи амбівалентних відносин, стають основними у патологічних психічних структурах. Втім, слід враховувати нищівний вплив стресу на в цілому позитивні дитячий досвід (Кехеле, Буххайм, & Шмукер, 2020, с. 20).

Стрес, дитяча травма, насильство зазначається фактором впливу на рівень вираженості структурних особливості особистості. Дж. Герман звертає увагу на способи адаптації, які має випрацювати ще не сформована дитяча особистість. Серед них – аномальні стани свідомості з власними законами функціонування та безлічі симптомів. Адаптація, що базується на необхідності дитини дбати про власне почуття довіри та безпеки у складних умовах, відбувається двома шляхами – дводумством як *дисоціацією*, витісненням усвідомлення факту знущань, їхньою раціоналізацією та виправданням та подвійною самістю - знеціненою та ідеальною, які не можуть інтегруватись у цілісність (Герман, 2019, с. 169, 177 – 188).

Дисоціацією як основний механізм самозбереження психіки при травмі згадує Д. Калшед. Він наголошує, що саме завдяки дисоціації афект, який неможливо витримати, розщеплюється і «передається» різним часткам психіки чи тіла, забезпечуючи таким чином не цілісність, але виживання психіки. Рання травма, за Д. Калшедом, спричинена дисфункційним стосунком «мати-дитина», чи то проблемами прив'язаності. Внутрішній, або

духовний, світ травмованої людини під впливом дисоціації стає для неї тим сакральним місцем, схованкою чи притулком, вільному від зовнішнього болю. У світі цьому травмоване Я спирається як на божественність своєї душі, так і на її ж тіньові – містичні, жахаючі та загрозливі – аспекти (Калшед, 2015). Потреба у метафоричному внутрішньому сакральному місці цілком може трансформуватись у зовнішній пошук безпечного простору.

Досліджуючи механізми захисту та ранню дитячу травму М. Уест називає «нарцистичними пошкодженнями – свого роду ранами на тілі власного Я» (Уэст, 2020, с. 83). В терапії він пропонує поєднувати три концепції – психоаналіз, власне травму та теорію прив'язаності, як такі, що здатні пояснити появу травми, продіагностувати це явище і, з супроводом терапевта, надати особистості сили вийти з «найтемнішого з місць».

Повертаючись до структури особистості, варто згадати і одну з найостанніших робіт по систематизації надбань з психоаналітичної діагностики належить Н. Мак-Вільямс (2007). Крім власно рівнів організації особистості (невротичного, психотичного та межового), описані дев'ять типів характеру: асоціальні, нарцистичні, шизоїдні, параноїдні, депресивні і маніакальні, мазохістичні, obsесивні та компульсивні, істеричні, дисоціальні особистості. Діагностика кожного типу відбувається за такими психоаналітичними критеріями, як: потяги, захисні механізми, об'єктні стосунки, власне «Я», перенос та контрперенос.

1.2. Практики психічної регуляції, духовний інтелект

Як розглядалось раніше, структурна організація особистості є певним набором особливостей, сформованих в процесі розвитку особистості під впливом об'єктних стосунків чи травматичного досвіду. Її мета – сприяти *саморегуляції* психіки особистості, або підтримувати гомеостаз психічного апарату відповідно до його унікальних психодинамічних особливостей та поведінкових проявів (Кернберг, 2000, с. 16).

Пошук засад саморегуляції починається з теорії потягів З. Фрейда. Механізм саморегуляції можна описати наступним чином. Внутрішній конфлікт сприяє появі напруги. Принцип задоволення спрямовує психічну енергію таким чином, аби відбулась розрядка цієї напруги, яка пов'язана з отриманням задоволення. В той самий час, принцип реальності не допускає хаотичного і руйнівного затоплення примітивними потягами, а захисні механізми Его утримують прагнення до задоволення у несвідомому.

Саморегуляція психіки за К.Г. Юнгом відбувалась завдяки компенсації (чи функціонального урівноваження) її свідомого та несвідомого функцій. Тобто свідомі установки особистості компенсуються установкою несвідомою. Під установкою мається на увазі готовність діяти, навіть якщо це, власне, не усвідомлюється (Юнг, 1998). Описуючи біологічні «зобов'язання» і те, що їх визначає, К.Г. Юнг пропонує застосовувати подібний принцип і до психіки: «Психіка не просто реагує, вона дає власну специфічну відповідь на впливи, які переживає» (Jung, 1961, р. 287). Тобто психіка прагне до компенсації та «поводить» себе відповідно до конкретних передумов.

Розглядаючи психіку як систему, здатну до саморегуляції, К. Юнг зазначає, що компенсаторна регуляція завжди відбувається у несвідомому. Особистість, що здатна сприйняти несвідоме як «вмістилище» інформації про смисл та мету, здатна перебувати в процесі, названим К.Г. Юнгом «трансцендентною функцією» (Юнг, 1997).

Проявом автоматичної саморегуляції та компенсації психіки К.Г. Юнг вважав сновидіння, що привносять у свідомість все до того витіснене. Причому чим більш контрастним зміст сновидіння, тим більш компенсуючим воно вважається, адже тим далі свідомі установки особистості віддаляються від його фактичних можливостей та прихованих прагнень (Юнг, 1991, с. 79, 81). Інструментами саморегуляції психіки уві сні є символи, які позначають ті явища, що «виходять за межі людського розуміння», «точно розуміння яких нам не под силу». Мова символів є типовою мовою всіх релігій (Юнг, 1991, с.26).

Але зробити все витіснене свідомим не є можливим (Фройд, 2010). Для вирішення внутрішніх конфліктів варто звернутись до того, як вони проявляються ззовні – в реакціях, актуальних стосунках, поведінці. «Нав'язливим повторюванням» називають те постійне прагнення психіки повернутись до стосунків з невирішеними конфліктами.

Сьогодні саморегуляцію розглядають як здатність особистості досягати цілі, тобто реалізовувати внутрішні репрезентації у бажані стани. Саморегуляція як процес робить особистість більш чутливою до психотерапевтичного впливу, а її порушення трактується як одну з однак психопатології (Strauman, 2012, p.5).

Саморегуляція – це «постійне та автоматичне використання специфічних механізмів чи мета-навичок для отримання однією чи більше з восьми регуляторних цілей заради досягнення (чи уникнення) особистої цілі чи цілей» (Karoly, 1999, p. 266). При нормальному, непорушеному функціонуванні саморегуляція поєднує зовнішні, керовані прояви, біологічні та несвідомі фактори. Так, пояснювати поведінку особистості доцільно інтерпретуючи її мотиви як «навмисні», тобто такі, що мають приховану у несвідомості, але цілком конкретну мету.

Отже, якщо саморегуляція психіки здійснюється у несвідомому, то її зовнішня регуляція відбувається у зовнішньому стосунку чи поведінці з іншими. Однак, інтенсивність та насиченість стосунків для невротичного та межового, як глибше травмованого, пацієнта будуть відмінні. Якщо невротичний пацієнт здатний до саморефлексії, то межовий та нарцистичний – схильні відщеплювати неприємні переживання, проектувати їх на інших. Допоміжним засобом регуляції психіки у стосунку для таких особистостей стала би менталізація, що фокусується на предсвідомих та свідомих аспектах.

Менталізація – як «смилопородження» – фокусується на психологічних станах особистості та інших, можливих свідомих та несвідомих мотивах поведінки. Її мета – не викликати інсайт (як в терапії з невротичними пацієнтами), а змусити замислитись та спробувати пояснити внутрішні стани,

які призводять до конкретних дій. Металізація не тільки когнітивний процес, а й «швидка інтуїтивна емоційна реакція». Менталізація афекту як ключ до усвідомлення емоцій, рушійної сили до здійснення бажаного, бачення себе «як агента» сприяє їхньому розумінню і самого мотиву, і їхньої установки, і поведінки. Роль терапевта – стимулювати особу з межовим розладом, заохочувати використовувати власну свідомість для розуміння інших. Серед прийомів автори способу терапії зазначають підтримку мотивації, емпатійне ставлення, акцент на пошук та дослідження, а також роз'яснення афекту, що сприяє поступовому і не травмуючому розвитку здатності особистості до саморефлексії (Бейтман, Фонаги, 2014, с. 12, 15, 166-200, 222).

Окреслені вище способи регуляції психіки відбуваються мимоволі людини, несвідомо. Однак, не диференціюючи внутрішню потребу в тому, особистість може свідомо шукати простору чи поведінки, що сприяють її саморегуляції. Отже під практиками психічної регуляції матиметься на увазі така комплексна вольова діяльність, що свідомо чи несвідомо дозволяє особистості зсунути фокус внутрішньої уваги з нерозрішених внутрішніх конфліктів до самості, адаптує до фрустрації та сприяє індивідуалізації. В пошуку можливості оминати фрустрацію, особистість звертається до окремих практик, ніби регресуючи і знаходячи в тому відчуття безпеки.

Серед вірогідних практик психічної регуляції дослідження врахує чотири – релігію, психотерапію, езотерику та йогу. Вони будуть вважатися такими, що характеризуються альфа-функцією за В. Біоном, тобто здатними впливати на емоцій та чуттєві враження особистості. Практики, виконуючи роль контейнера, приймають опрацюванню вражень, трансформації неінтегрованих бета-елементів в доступні для рефлексій альфа-елементи (Біон, 2008, с.20). Таким чином, заняття окремими практиками сприяє перекладу відчуттів та вражень з мови несвідомого на мову свідомого.

Окремо слід зазначити і можливість групового залучення в практиках. Релігійні спільноти, психотерапевтичні групи, групові езотеричні практики та заняття йогою як види спеціалізованих робочих груп, якими б різними не

були за змістом, мають спільну рису – це керівник чи ведучий, який може надати «захист та їжу – матеріальну та духовну» (Біон, 1961, пара. 15). Спосіб, яким лідер групових практик трансформує альфа елементи в бета, вірогідно є такими, що краще розуміється особистостями відповідно від їхньої структурної організації та особистого досвіду, таким чином, визначаючи вибір того чи іншого виду практики.

Отже, перша обрана для дослідження практика психічної регуляції – релігія. За З. Фройдом, її функція полягає в тому, аби «зробити людську безпомічність такою, яку легше перенести», огородити від «небезпек природи і травм, спричинених самим суспільством» (Фройд, 2013, с. 16).

З. Фройд зазначав, що «життя в нашому світі служить якись вищій меті, яку нелегко розгадати, але яка передбачає вдосконалення людської істоти». Об'єктом такого удосконалення вважалось духовне начало. Всі події, таким чином, мали призвести до сприятливого фіналу, в якому людина мусить не дозволити собі бути «гральним м'ячем безжалісних сил природи», а смерть розглядається не як анігіляція, а як початок нового існування, що йде вищим шляхом розвитку (Фройд, 2013, с. 24). Отже, релігію можна сприймати як певний захист від невизначеного, невідомого, лякаючого.

Зміст релігії як ментальної установки зводиться до спостереження за певними динамічними явищами, які людина не може контролювати – сили, демони, божественній створіння, духи, ідеали, закони тощо. Всемогутності цих явищ можна боятись, а можна захоплюватися нею, благоговіти і просити про захист і допомогу (Юнг, 1991, с. 133).

Відвідання храму є одним з проявів релігійності. Саме в храмах, за К.Г. Юнгом, можливо споглядати за нумінозним – «динамічним існуванням чи дією, що не викликані довільним актом волі». Мета релігійних практик – власними силами і волею викликати нумінозність. Так, в результаті певних дій може з'явитись відчуття контролю над непідконтрольним, і в тому є щось від омніпотентності (Юнг, 1991, с.133).

3. Фройд визначав причиною звернення до релігії потребу в захисті від зовнішніх та несамовитих загроз, на які, власне, було спроектовано батьківські риси. Отже стосунок з Богом відбувається під впливом переносу стосунків з батьком і зводиться до несвідомої мети схилити на свій бік, просити захисту. Ці стосунки стають і інтимними, і напруженими одночасно. А релігійні уявлення, що існують в межах цього стосунку, визначаються як певний набір думок та поглядів щодо внутрішньої та зовнішньої реальності особистості, які ідентифікувати власними неможливо, а прийняти можна лише завдяки вірі. Віра ця має бути непохитною, бо таку ж мали батьки-діди-пращури («вірую, бо абсурдно»), а це виключає застосування логічності та певною мірою знижує рівень тестування реальності (Фройд, 2013).

Отже, можна сказати, що потреба в релігійних практиках викликана дитячою беззахисністю. На зміст практик проектується стосунок з батьком, і вони таким чином, компенсують особистості дефіцит свідомих знань та пояснень щодо внутрішньої та зовнішньої світобудови.

Емпірична спроба порівняти релігійні практики з іншими (світськими) копінг стратегіями показала, що високі показники релігійності та духовності корелюють з плануванням, а низькі – зі стратегіями емоційними, емоційною та інструментальною підтримкою, а також неадаптивними стратегіями. Отже, особи з вищим рівнем релігійності схильні частіше використовувати активні копінг стратегії і майже не звертатись до неадаптивних стратегій, в той час як для осіб з низьким рівнем релігійності результати зовсім протилежні (Krägeloh et al., 2012).

На звернення до релігійних практик впливає досвід пережитого насилля і травматичні події. Це виявилось в якісному дослідженні, що проводилось в Демократичній Республіці Конго на дітях і підлітках 10 – 15 років. Досліджувані зазначили два види копінг стратегії: когнітивні та поведінкові. Когнітивні включали молитву та спробу пробачити травматичну подію, а поведінкові стосувались пошуку соціальної підтримки чи дій, схильних до

ризик (Cherewick et al., 2015). Отже, когнітивна копінг стратегія є прямо пов'язаною з практиками психічної регуляції, в яких можна отримати і важливу соціальну підтримку.

Говорячи про соціальний аспект, відмітимо, що за період 2013-2020 років більше українців почали відвідувати храми регулярніше (Razumkov centre, 2020, p. 24). Важливо згадати, що в 2013-2014 роках у країні відбулись різкі політично-соціальні зміни (Євромайдан, Революція Гідності, Анексія Криму, початок війни на Сході), а 2020 рік характеризується впливом Covid-19 на майже всі сфери життя (карантинні обмеження, страх, втрата впевненості, падіння рівня прибутку тощо). Так, зросла кількість осіб, що відвідують храм саме раз на тиждень: з 14,9% в 2013 році до 22,4% в 2020. Цікавими є культурно-територіальні особливості: мешканці Заходу України схильні до відвідання храму раз на тиждень (40,1%) і демонструють найменші результати щодо відвідання храмів на релігійні свята, в той час як інші регіони мають протилежну динаміку, і більш схильні відвідувати храми на релігійні свята (Південь –67,5%, Схід – 65,8%, Центр – 57,5%), а не кожного тижня (Південь – 10,4%, Схід – 15,3%, Центр – 10,3%).

Другою практикою психічної регуляції для дослідження було обрано звернення до психологів. К.Г. Юнг зазначав, що після того, як релігія втратила здатність задовольняти потреби людини в її прагненні до чогось такого, що недоступне в зовнішньому світі, її місце в житті людини стрімко зайняла психологія. Це підкреслює зсув фокусу уваги людини від матеріальних речей до внутрішніх процесів (Юнг, 1991, с. 212).

Психотерапевтичний вплив в основному досліджується відповідно до ефективності різних напрямків психотерапії та розладів особистості. Особливо значущим для будь-якого терапевтичного впливу зазначають робочий альянс між терапевтом та пацієнтом, залученість та відданість обох роботі, динаміку розуміння проблеми пацієнта в процесі терапії (Strauman et al., 2013, p. 2). У більшості дослідженнях найчастіше цікавляться залежністю позитивного результату терапії від особистості терапевта, його освіта та

індивідуально впливу. В той час дослідження впливу основних особливостей пацієнта (не патологічних, а особистісних, і отже – структурних) на ефективність в дослідженнях ігноруються (Høglend, 1999, p. 259).

Третій вид досліджуваних практик психічної регуляції ґрунтуються на проявах несвідомого та проникають в темний бік життя, оскільки вони пов'язані зі зростом інтересу людей до «майже патологічного прояву душевних глибин». У дослідженні ці практики для зручності названі езотеричними. За доби Юнга серед них зазначили би спиритизм, астрологію, теософію, парапсихологію (Юнг, 1991, с. 213). Сюди ж додано практики, залучені в пласт колективного несвідомого окремих культур та народів, типові для наших терен чи пришлі, але популярні. Мова йде про ворожек, знавців рун та Таро, шаманів тощо. Іншими словами, звернення до езотериків є проявом паранормальних вірувань особистості.

Низка досліджень доводить зв'язок віри у паранормальне з особливостями психопатології, зокрема з маячними чи параноїдними станами, магічним мисленням, шизотиповим розладом особистості та невротизмом, слабкий зв'язок простежується і з депресією (Berkowski and MacDonald, 2014, p. 305).

Паранормальні вірування пов'язані зі вразливішими психічними межами, слабшим емоційним зв'язком, травматичним досвідом у дитинстві. Це було емпірично простежено в дослідженні, в якому виявили, що незначна негативна кореляція між паранормальним віруванням та психічними розладами може радше пояснюватись дитячими травмами та ще не завершеним курсом психотерапії (Babeuron and Watt, 2010). Інше дослідження підтвердило позитивний вплив віри в астрологію на Я-концепцію (Lillqvist, Lindeman, 1998).

Останньою практикою психічною регуляції для дослідження було обрана йога, яка в свій час також посунула християнство і зокрема протестантизм. Відкинувши цінність ритуальної частини, лишаючись без «божественного відгуку за свої поступки та думки», йога закріпилась в

культурному просторі європейців і як об'єкт досліджень (а християнство не могло бути дослідженим, адже превалював аспект віри), і як своєрідний шлях до спасіння.

Йога поєднувала дух з тілом завдяки філософії, контрольованому отриманню досвіду і тілесним практикам. Це – «звільнення свідомості від будь-якого поневолення, відмова від суб'єкта та об'єкта» (Юнг, 1991, с.230) Отже, йогу визначено такою практикою психічної регуляції, в якій реалізується злиття тіла і свідомості, що повертає особистість до власного Я.

Мета-аналіз публікацій досліджень йоги підтвердив здатність цієї діяльності позитивно впливати на зниження рівня стресу на трьох рівнях: психологічному, соціальному та нейробіологічному (Riley, Park, 2015).

Окреслені вище практики психічної регуляції за замовченням передбачають вольові дії особистості (звернутись, відвідати), спрямовані на гармонізацію свого внутрішнього простору. Особистість схильна обирати те, що, по її внутрішньому відчуттю, здатне компенсувати її дефіцити.

Однак, психіка може вдаватись до регуляції, звертаючись по різні практики, і по іншим причинам. Зокрема, одна з них може виявлятися духовним інтелектом.

Поняття духовний інтелект (ДІ, англ. – spiritual intelligence, SI) з'явилося в психологічному дискурсі досить недавно в роботі Д.Зохара (за Skrzypinska, 2020), і як явище лишається досить дискусійним – в теорії множинного інтелекту його не включено. Це пов'язано з глибокими філософськими поняттями «духовність», «священність», «сакральність», які не мають прямого вимірюваного відповідника (Gardner, 2000).

Апелюючи до метафізичних понять, зазначають, особистість в діяльності керується вищими устремліннями, які поєднують мотивацію, духовність та інтелект. І якщо духовність – «особисте вираження вищих устремлінь» (Emmons, 2000, р. 3-4), то інтелект – «фокус на адаптивному вирішенні проблем». Отже, духовний інтелект охоплює вищі устремління, які досягаються шляхом адаптивного функціонування. Тобто як своєрідна «база

знань», духовність надає особистості потрібну для вирішення певних проблем інформацію, і тим сприяє її адаптивної поведінці в складних ситуаціях (Emmons, 2000, р. 6, 9).

Ступінь вираженості духовного інтелекту є індивідуальною і складається з окремих компонентів: «(1) здатність до трансцендентності, (2) здатність входити у вищі стани свідомості, (3) можливість надавати рутинним справа, подіям та стосункам відчуття священного, (4) можливість використовувати духовні ресурси для вирішення життєві проблеми, (5) здатність до доброчесності (виражати вдячність та прощення, виявляти співчуття, бути смиреним)» (Emmons, 2000, р. 10). Ці компоненти є динамічними, вони є тим контекстом, в якому особистість переживає та інтерпретує повсякдення. Позитивні кореляції між складовими духовного інтелекту та соціальним благополуччям підтверджено дослідженнями (Baezzat, Motaghedifard & Vakht, 2019).

Канадський психолог Д. Кінг виокремив чотири аспекти духовного інтелекту – критичне екзистенційне мислення, продукування особистих змістів, трансцендентна свідомість, розширення меж свідомості. Дослідження їх було об'єднане в опитувальник SISRI-24, про який детально буде йтись в Розділі II. Цікаво відзначити, що цей опитувальник швидко підхопили для емпіричних досліджень психологи таких країн як Іран, Пакистан, Перу, Малайзія, Йорданія тощо (наприклад Malasneh et al., 2015, Taziki et al., 2016, Nazam 2014), в той час як в Європі досі триває дискусії щодо теоретичних засад концепції духовного інтелекту (Skrzypinska, 2020).

Включення духовного інтелекту до емпіричного дослідження в якості додаткової змінної має на меті простежити, якої саме регуляції потребує особистість звертаючись до практик психічної регуляції – тієї, що глибинно пов'язана з її структурними особливостями, чи такої, що когнітивно сприяє її адаптації.

1.3. Теоретична модель зв'язку структурних особливостей особистості, рис межовості та нарцисизму та практик психічної регуляції

Опрацювавши теорію, можемо сформувати наступну теоретичну модель зв'язку структурних особливостей особистості, рис межовості і нарцисизму та практик психічної регуляції (Рис. 1.1).

Реалізуючи прагнення психіки до саморегуляції, особистість шукає певного простору і стосунків, які відповідають її внутрішнім потребам та особливостям. Припускаємо, що визначальними особливостями є такі, що відносяться до структури особистості – зокрема, тестування реальності, рівень розвитку захисних механізмів та рівень інтеграції ідентичності, а також межовість і нарцисизм. Різний рівень вираженості зазначених особливостей спрямовує особистість до певної практики психічної регуляції, яких в дослідженні окреслено чотири: релігія, психологія, езотерика, йога.

Припускаємо додатковий чинник впливу на вибір практик. Це духовний інтелект, що складається з чотирьох аспектів (критичне екзистенційне мислення, продукування особистих змістів, трансцендентна свідомість, розширення меж свідомості). Так, дефіцитарні потреби особистості з певними структурними особливостями, рівнем вираженості рис межовості та нарцисизму, проходячи адаптивні світоглядні стратегії духовного інтелекту, компенсуються у звернення до окремої практики.

Емпіричне дослідження сфокусоване на встановленні зв'язку між структурними особливостями особистості, ознак межовості та нарцисизму, рівня їхньої вираженості з вибором конкретних практик, а також ступенем впливу на цей вибір духовного інтелекту.

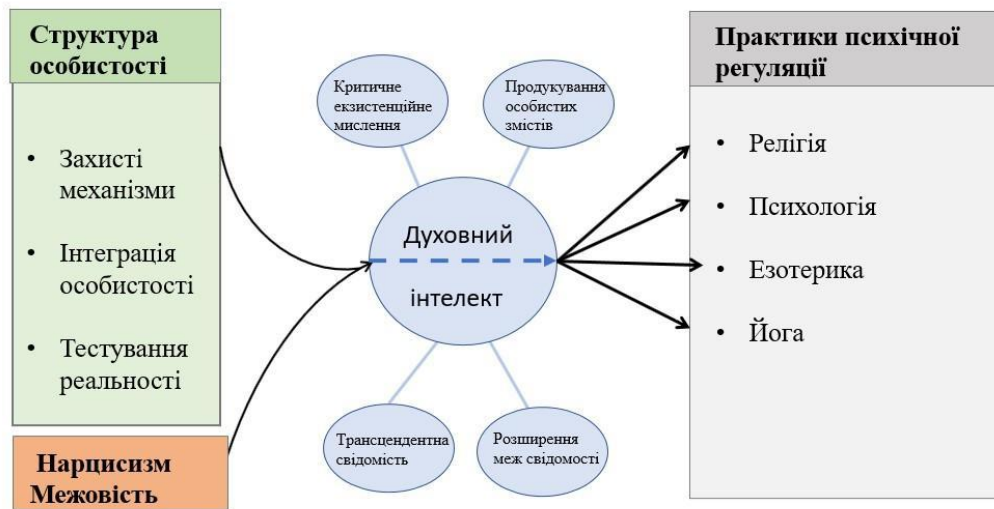

Рис. 1.1. Теоретична модель зв'язку структурних особливостей особистості, рис межовості та нарцисизму, духовного інтелекту та практик психічної регуляції

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Теоретичні та емпіричні засади досліджень щодо структурної організації особистості розвивались практично одночасно завдяки клінічній практиці, психотерапії та систематизованих описів досвіду. Основний фокус в дослідженнях структурних особливостей стосується діагностики та диференціації межових та нарцистичних особистостей, а також їхнього клінічного прояву, особливостей перебігу психотерапії тощо.

Звернення до практик психічної регуляції походить зі здатності психіки до саморегуляції. Потреба у зверненні до зовнішніх засобів регуляції, названих в роботі практиками, може ґрунтуватись на існуванні певних дефіцитів психіки – структурних, філософських чи екзистенційних особливостях. В нашій роботі було обрано чотири практики психічної регуляції: релігія, психологія (психотерапія), езотерика, йога.

Існуючі дослідження окреслили, що звернення до релігійних та езотеричних практик позитивно корелює з наявним травматичним досвідом, психологія – є сферою для вирішення проблем будь-якого ступеню вираженості, заняття йогою впливають на зниження стресу на соціальному,

нейробіологічному та психологічному рівнях. Емпіричних спроб виокремити структурні особливості особистості як чинника вибору практик психічної регуляції не було знайдено.

Припускається, що вибір практик психічної регуляції може бути пов'язаний не лише зі структурними особливостями, можовістю та нарцисизмом, а й з іншим фактором – духовним інтелектом.

Духовний інтелект як «база знань», що сприяє адаптації особистості до складних чи рутинних подій, найбільш досліджується в країнах Сходу щодо окремих видів професійної діяльності (студенти, медичні працівники). На наших теренах існує своєрідна емпірична лакуна щодо цієї характеристики в цілому, і в контексті практик саморегуляції – зокрема.

Так, мета даного дослідження полягає саме в тому, аби виявити, чи впливають структурні особистості, межовість та нарцисизм на вибір практик, і чи здатні ці практики гіпотетично компенсувати особистісні дефіцити, та яку роль в цьому відіграє духовний інтелект.

РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИКА ВИБОРУ ПРАКТИКИ ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

2.1. Характеристика методик дослідження

У дослідженні використовувались методики на оцінку структурних особливостей особистості, рис межовості та нарцисимзу, рівня духовного інтелекту та опитувальник на оцінку регулярності звернення до практик психічної регуляції.

2.1.1. Методики на оцінку структурних особливостей особистості і рівня вираженості рис межовості

А) Однією з основних методик дослідження структурної організації особистості стала впроваджена О. Кернбергом IPO (The Inventory of Personality Organization) у своєму оновленому варіанті – *IPO-R*, який запропонувала група психологів (Smits, Vermote, Claes, & Vertommen, 2009). В рамках оновленого варіанту було скорочено кількість запитань, шкали на визначення примітивних захистів та рівня ідентичності особистості було поєднано в єдину шкалу PD/ID, незмінною лишилась шкала на визначення рівня тестування реальності RT. Так, в методику увійшло 44 питання, відповіді на які надавались за від 1 до 5, де 1 – Абсолютно не згоден, 2 – Не згоден, 3 – Важко відповісти, 4 – Згоден, 5 – Повністю згоден (Додаток А.1).

Шкалою тестування реальності – RT (питання: 8, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 24, 27, 40, 41) досліджується те, наскільки особистість здатна відрізнити внутрішні та зовнішні подразники. Показники цієї шкали важливі для виявлення психотичних станів чи психотичної структури. Саме найвищі показники визначають про порушення тестування реальності.

А шкала PD/ID (питання: 1-7, 9, 12, 14, 15, 18, 19, 21-23, 25, 26, 28-39) об'єднує дослідження рівнів використання примітивних захистів та інтеграції

особистості. Примітивними захистами в рамках методики вважаються проєкція, заперечення, дисоціація, розщеплення. Рівень інтеграції особистості, чи її дифузність, позначає те, наскільки інтегрованою є концепції Я та значущих інших. Вищий показник по цій шкалі свідчить про максимальне використання примітивних захистів та максимальну дифузність, що є в першу чергу характерною ознакою межової структури.

Так, психотична структура мала би високі показники по обом шкалам, а межова – підвищені показники по шкалі PD/ID.

Середні показники відповідей свідчать, що більше досліджуваних виявили підвищений рівень дифузності ідентичності та використання примітивних механізмів, і менше – мали гірше тестування реальності (Рис. 2.1).

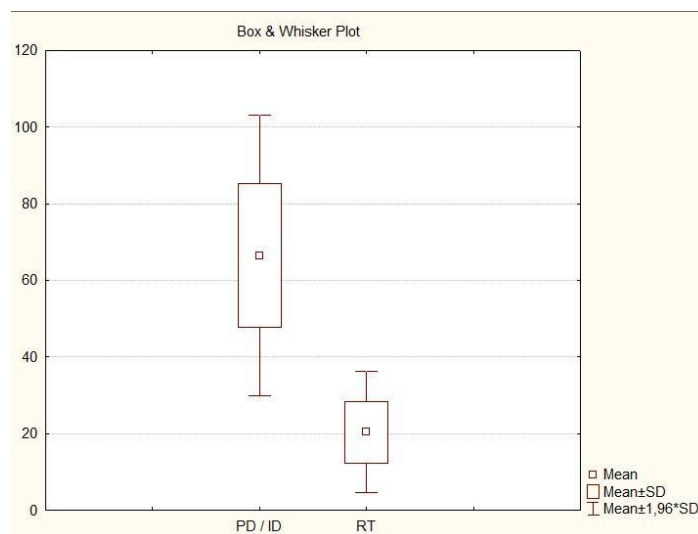

Рис. 2.1. Середні значення досліджуваних по шкалам опитувальника IPO-R

Оскільки поки немає валідованого україномовного опитувальника, було перевірено його внутрішню узгодженість Альфа Кронбаха. Результат по шкалі RT: $\alpha=0,86$, шкала PD/ID має показник $\alpha=0,91$ (Додаток Б.1).

Отже результати відповідей по цьому опитувальнику є досить надійними.

Б) Для більш багатфакторного дослідження рис межовості було обрано Шкалу межових характеристик особистості з патопсихологічної

Методики оцінки особистості (Personality Assessment Inventory – Borderline Features Scale, чи *PAI-BOR*), розроблену Л. Мореем (Morey, McCredie, 2019)

Двадцять чотири питання цієї шкали відносяться до чотирьох окремих шкал, що вимірюють (1) афективну нестабільність, (2) проблеми ідентичності, (3) негативні стосунки, (4) схильність до завдання собі шкоди, а також одну інтегровану шкалу, що спирається на попередньо окреслені, та підсумовує (5) оцінку рис межовості. Відповіді фіксуються в діапазоні від 0 до 3, де: 0 – Неправда, зовсім не вірно, 1 – Трохи вірно, 2 – В основному вірно, 3 – Абсолютно вірно (Додаток А.2). Чим більша кількість балів по кожній шкалі, тим більше вірогідна можливість отримати найбільші показники по загальній шкалі оцінки рис межовості (Рис. 2.2).

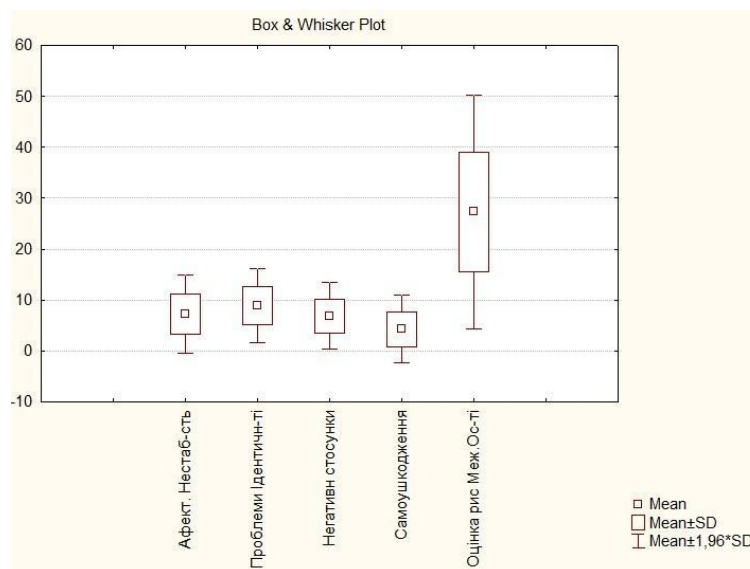

Рис. 2.2. Середні значення відповідей досліджуваних по шкалам опитувальника PAI-BOR

Оскільки україномовної валідованої версії опитувальника не існує, його було перевірено на внутрішню узгодженість. Результат аналізу показав досить високу внутрішню надійність шкал (Табл. 2.1, Додаток Б.2).

Табл. 2.1.

Показники опитувальника PAI-BOR на внутрішню узгодженість.

Шкала	α Кронбаха	Alfa if deleted $> \alpha$, питання
Афективна нестабільність	0,72	-
Проблеми ідентичності	0,65	18
Негативні стосунки	0,54	11, 19
Завдання собі шкоди	0,73	16
Оцінка рис межовості	0,83	-

Не зважаючи на окремі питання, показник Alfa if deleted яких децю перевищує показник Альфа Кронбаха, в цілому опитувальник виглядає достатньо надійним.

2.1.2. Методики на оцінку нарцистичних рис

Для дослідження рівня вираженості нарцистичних рис застосовувались три методики: 16-факторний особистісний опитувальник щодо рис нарцисизму (NPI-16), опитувальник на оцінку вираженості вразливого нарцисизму (HSNS) та рис нарцисизму захоплення та суперництво (NARQ-S).

А) 16-факторний особистісний опитувальник оцінки рис нарцисизму *NPI-16* (Ames, Rose, & Anderson, 2006) має 16 парних тверджень, одне з яких (не-нарцистичне) оцінюється в 0, а друге (нарцистичне) – в 1 бал (Додаток А.3). Чим більше сума балів, тим більшим вираженими є нарцистичні риси особистості.

Це є скорочена версія опитувальника рис нарцисизму, який має 40 питань. З нього були вилучені явні нарцистичні твердження. В рамках валідації опитувальника, автори дійшли висновку, що нарцисизм позитивно корелює з такими рисами, які авторитет, відкритість, екстраверсія, а також самооцінка та самоконтроль (Ames, Rose, & Anderson, 2006).

Так, при максимальній кількості балів за опитувальником – 16, в рамках даного дослідження показники розподілились наступним чином. Кількість

балів: від 0 до 13, при максимальному показнику – 24 респонденти – 5 та 6 балів (Рис. 2.3).

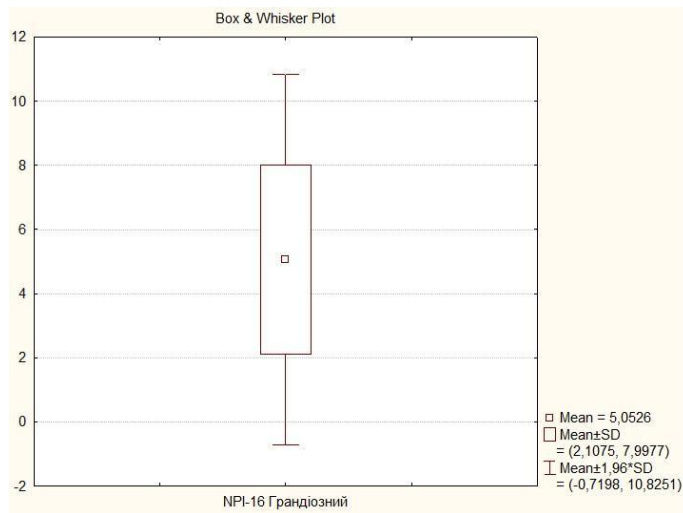

Рис. 2.3. Середні значення відповідей досліджуваних в опитувальнику на оцінку рис грандіозного нарцисизму

Перевірка опитувальника на внутрішню узгодженість Альфа Кронбаха показав $\alpha=0,656$. Alfa if deleted для питань 5, 10, 16 дещо перевищує показник α (Додаток Б.3). Опитувальник виглядає достатньо надійним.

Б) Опитувальник на визначення рівня вразливого нарцисизму *HSNS* було розроблено для дослідження того «виду» нарцисизму, який оминався існуючими на той час опитувальниками (NPI та клінічного на виявлення нарцистичного розладу особистості). Так, опитувальник на оцінку вразливого нарцисизму вимірює «зворотній нарцисизм», пов'язаний з почуттям сорому, тривоги, нехтування чи приниження (Hendin, Cheek 1997). Він складається з десяти питань, відповіді на які даються в форматі 1 – 5, де 1 – дуже нехарактерно чи неправдиво, зовсім не погоджуюся 2 – нехарактерно, 3 – нейтрально, 4 – характерно, 5 – дуже характерно чи правдиво, цілком погоджуюся (Додаток А.4). Чим більше кількість набраних балів (мінімально 10, максимально 50), тим вищий показник нарцисизму. В рамках дослідження, середня кількість балів по цій шкалі є 24-37 (Рис. 2.4).

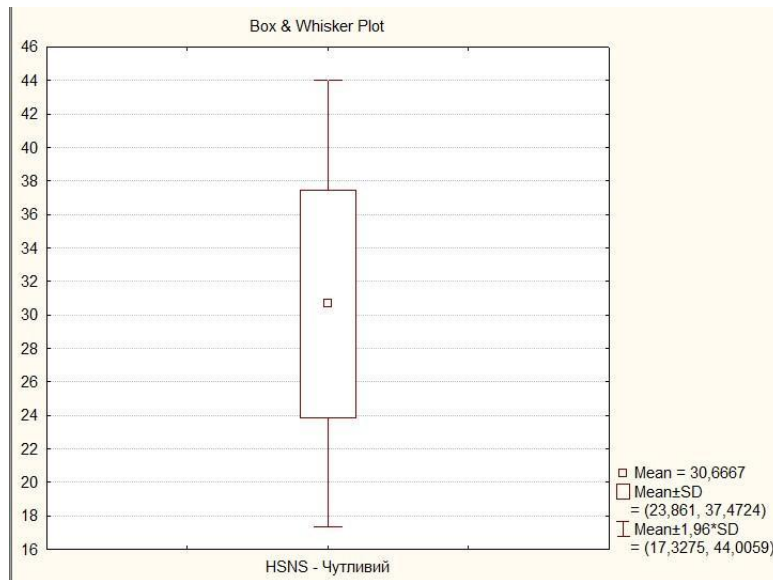

Рис. 2.4. Середнє значення відповідей досліджуваних за шкалою вразливого нарцисизму

Показник внутрішньої узгодженості $\alpha=0,744$. Питання 8 має Alfa if deleted 0,746 (Додаток Б.4). Опитувальник виглядає таким, що є достатньо надійний.

В) Опитувальник на оцінку рівня нарцисизма захоплення та суперництва (Narcissism Admiration and Rivalry Questionnaire – Short чи *NARQ-S*) має шість питань, відповіді на які вимірюють показники по двом шкалам – захоплення та суперництво (Додаток А.5). Діапазон відповідей 1-6, де 1 – абсолютно не погоджуюсь, а 6 – повністю згоден.

Відповіді досліджуваних демонструють, що середній рівень вираженості риси нарцисизму захоплення є трохи вищим, ніж нарцисизму суперництва (Рис. 2.5).

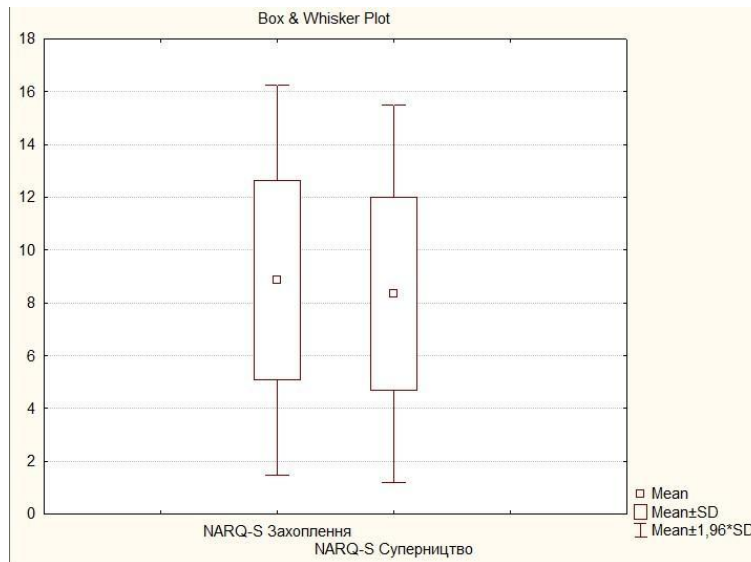

Рис. 2.5. Середні значення відповідей досліджуваних по шкалам нарцисизм захоплення та суперництво

Перевірка на внутрішню узгодженість опитувальника показала Альфа Кронбах для шкали Захоплення $\alpha=0,82$ (Alfa if deleted для питання 2 більше за α), і для шкали Суперництво $\alpha=0,61$ (Додаток Б.5). Для даного дослідження опитувальник виглядає достатньо надійним.

2.1.3. Методика на оцінку рівня духовного інтелекту

Методика на оцінку рівня духовного інтелекту (The Spiritual Intelligence Self-Report Inventory або *SISRI-24*) була розроблена Д. Кінгом (King & DeCicco, 2009). Вона складається з 24 питань, відповіді на які даються у форматі 0-4, де 0 – Зовсім не про мене, 1 – Не зовсім про мене, 2 – Дещо схоже на мене, 3 – Дуже схоже на мене, 4 – Цілком про мене (Додаток А.6).

Відповіді на питання опитувальника вимірюють чотири різні аспекти духовного інтелекту: Критичне екзистенційне мислення (СЕТ: питання 1, 3, 5, 9, 13, 17, 21), Продукування особистих змістів (РМР: питання 7, 11, 15, 19, 23), Трансцендентна свідомість (ТА: 2, 6, 10, 14, 18, 20, 22) та Розширення меж свідомості (ССЕ: 4, 8, 12, 16).

Можливий діапазон балів по всім шкалам балів становить 0 – 96, по окремим шкалам: Критичне екзистенційне мислення, Трансцендентна свідомість – кількість балів 0-28, та Продукування персональних змістів і

Розширення меж свідомість – кількість балів 0-20. Чим більший показник по окремій шкалі та всьому опитувальнику, тим вищим є рівень духовного інтелекту.

Відповіді досліджуваних демонструють найвище середнє значення по шкалам критичне екзистенційне мислення та трансцендентна свідомість. Трохи нижчими є середні значення по шкалам продукування особистих змістів та розширення меж свідомості (Рис. 2.6).

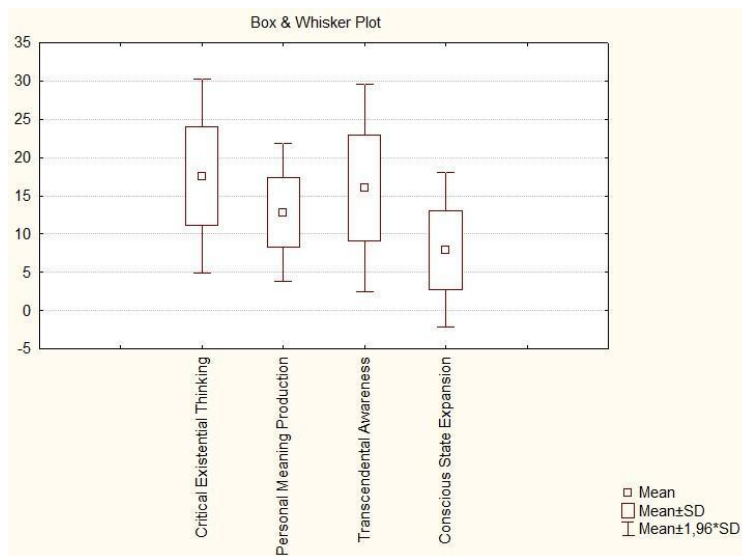

Рис. 2.6. Середні значення відповідей по шкалам духовного інтелекту

Оскільки немає україномовного валідованого опитувальника SISRI-24 на визначення духовного інтелекту, його валідність була перевірена внутрішню узгодженість Альфа Кронбаха (Додаток Б.6).

Так, для шкали Критичне екзистенційне мислення $\alpha=0,86$. Показник Alfa if deleted для всіх питань по шкалі менше показника α , тобто кожне питання має бути включеним в шкалу, отже ця шкала є внутрішньо консистентною.

Для шкали Продукування особистих змістів $\alpha=0,8$. Показник Alfa if deleted для всіх питань по шкалі менше показника α , тобто кожне питання має бути включеним в шкалу, отже ця шкала є внутрішньо консистентною.

Для шкали Трансцендентна свідомість $\alpha=0,88$ Показник Alfa if deleted для питання 6 – 0,89, а для решти питань по шкалі менше показника α . Так,

всі питання є важливими для шкали. Проведений аналіз без питання 6 показав $\alpha=89$. Загалом, ця шкала є внутрішньо консистентною.

Для шкали Розширення меж свідомості $\alpha=0,88$. Показник Alfa if deleted для всіх питань по шкалі (4 – 0,86, 8 – 0,84, 12 – 0,85, 16 – 0,85, 24 – 0,87) менше показника α , тобто кожне питання має бути включеним в шкалу, отже ця шкала є внутрішньо консистентною. Отже, кожну зі шкал опитувальника SISRI-24 можна вважати надійною.

2.1.4. Опитувальник щодо оцінки регулярності звернення до практик психічної регуляції

Опитувальник щодо *оцінки регулярності звернення до практик психічної регуляції* було розроблено і впроваджено безпосередньо для цього дослідження (Додаток А.7). Для кожної з чотирьох досліджуваних практик (релігія, психологія, езотерика, йога), він мав одне питання («Я відвідую ...») і сім можливих варіантів відповідей (ніколи, рідко, нерегулярно, кілька разів на рік, раз на місяць, кожен місяць, кожен тиждень). Ці сім варіантів відповідей при роботі з результатами було об'єднано в три групи з параметрами: 0 – ніколи, 1 – рідко, нерегулярно, кілька разів на рік, 2 – регулярно, часто (раз на місяць, кожен місяць, кожен тиждень). Як видно з результатів опитування, найчастіше досліджувані звертаються до релігійних і ніколи – до езотеричних практик. Звернення до психолога та заняття йогою мають дуже близькі результати по показним регулярності і відсутності подібного досвіду (Рис. 2.7).

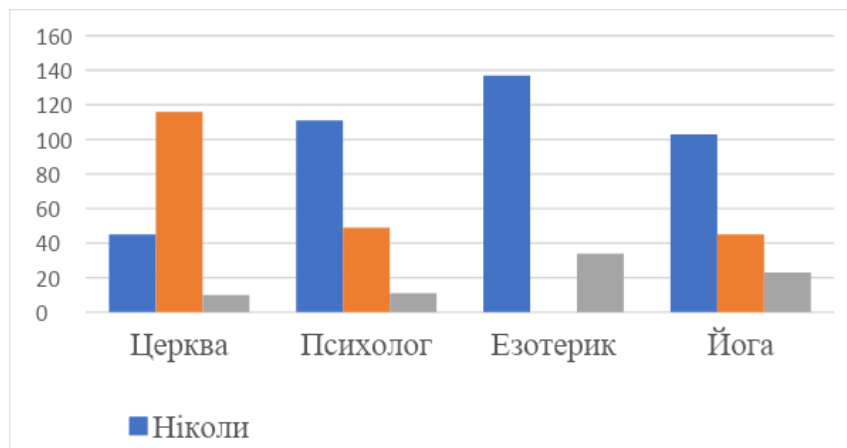

Рис. 2.7. Розподіл досліджуваних відповідно до регулярності звернень до практик психічної регуляції

2.2. Характеристика групи досліджуваних

Дослідження проводилось онлайн на платформі Google Forms в лютому 2021 року. У ньому взяла участь 171 особа, віком від 20 до 62 років (Рис. 2.8), з них 157 жінок та 14 чоловіків (Рис. 2.9).

Рис. 2.8. Розподіл досліджуваних за віком

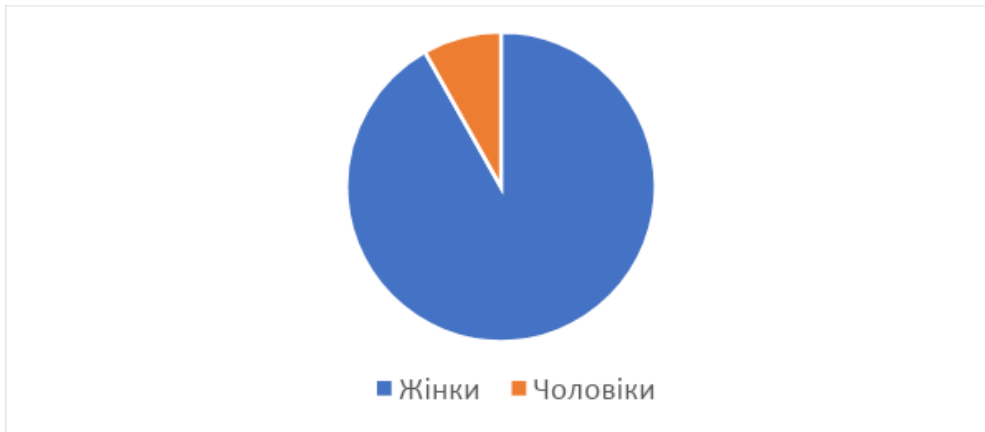

Рис. 2.9. Розподіл досліджуваних за статтю

За рівнем освіти досліджувані зазначили повну вищу – 77,2%, науковий ступінь – 13,5%, неповну вищу – 7% та середню – 2,3% (Рис. 2.10).

Рис. 2.10. Розподіл досліджуваних за рівнем освіти

За сферою діяльності: у гуманітарній сфері зайнято 38%, в творчій – 14%, у технічній – 15%, в економічній – 22%, у медичній – 3%, у природничій – 3%, в юридичній – 5% (Рис. 2.11).

Рис. 2.11. Розподіл досліджуваних по сферам діяльності

Таким чином, в досліджуванні взяли участь переважно жінки з повною вищою освітою, що працюють в основному в гуманітарній, економічній, творчій та технічних сферах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Для кількісного дослідження структурних особливостей особистості як чинника вибору практик психічної регуляції було сформовано дизайн дослідження, підібрані методики та проведено опитування.

Для оцінки структурних особливостей використовувався опитувальник IPO-R, опитувальник PAI-BAR – для оцінки рівню вираженості рис межовості. Рівень нарцисизму вимірювався опитувальником NPI-16, HSNS, NARQ-S. Для оцінки духовного інтелекту застосовувався опитувальник SISRI-24.

Оскільки окреслені методики не є адаптованими в україномовному психодіагностичному дискурсі, було проведено обчислення коефіцієнту внутрішньої узгодженості Альфа Кронбаха, яке показало достатньо високий рівень надійності обраних методик.

Опитувальник на оцінку регулярності звернень до практик психічної регуляції було розроблено авторкою даного дослідження.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИКУ ВИБОРУ ПРАКТИК ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

3.1. Результати емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження було здійснено відповідно до трьох висунутих гіпотез.

3.1.1. Емпіричне дослідження межовості у контексті вибору практик психічної регуляції

Для перевірки гіпотези «Особистості з вищим рівнем вираженості ознак межовості частіше звертаються до практик психічної регуляції» були обрані шкали «Регулярність Храм», «Регулярність Психолог», «Регулярність

Езотерик», «Регулярність Йога», «Оцінки рис межовості» та шкали, що оцінюють структурні особливості особистості «PD/ID», «RT».

Оскільки значення всіх зазначених шкал відповідно до методу Шапіро-Уїлкса не узгоджується з нормальним, $p < 0,05$ (Додаток В.1), було застосовано метод кореляційного аналізу, непараметричний критерій Спірмена (додаток В.2).

Так, застосування критерію Спірмена показало, що існує статистично значущий зв'язок між шкалами «RT» та «Регулярність Храм» і «Регулярність Езотерик» (Табл. 3.1). При кореляції решти шкал аналізу статистично значущого зв'язку не виявлено ($p > 0,05$).

Таблиця 3.1

Статистично значущі кореляції для шкали RT та регулярності звернень до практик психічної регуляції

Шкала	Valid N	Spearman R	P level
Регулярність Храм	171	0,26	<0,05
Регулярність Езотерик	171	0,31	<0,05

При спробі розгорнути шкалу «Оцінка рис межовості» на окремі підшкали (афективна нестабільність, негативні стосунки, проблеми ідентичності, схильність до самоушкодження), нових кореляцій знайдено не було, результати не є статистично значущими ($p > 0,05$) (Додаток В.3).

Отримані результати можна зобразити в кореляційній плеяді (Рис. 3.1).

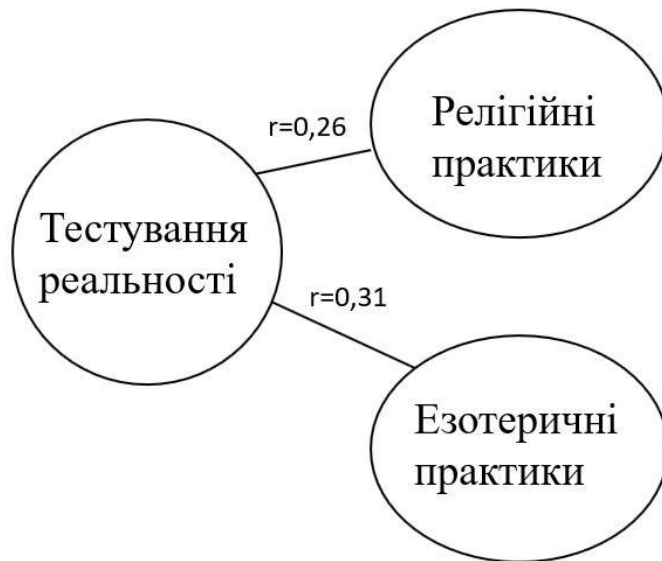

Рис. 3.1. Кореляційна плеяда результатів перевірки першої гіпотези

Так, пряма кореляція підтверджує, що ті, хто схильні частіше звертатись до релігійних та езотеричних практик, мають вищі показники по шкалі RT, що, згідно з опитувальником, означає нижчий рівень тестування реальності. Риси межовості статистично значущими не виявились.

Гіпотезу було перевірено іншим методом. Так, з рангової шкали «Регулярність (практика) 0-3» була створена нова номінативна шкала «Регулярність (практика) Так-Ні», яка поділила досліджуваних на дві групи: тих, хто звертається (група 1) і тих, хто не звертається (група 2) до практик. Порівняльний аналіз двох груп відбувався непараметричним критерієм Манна-Уїтні для шкал PD/ID, RT, Афективна нестабільність, Негативні стосунки, Схильність до самоушкодження ($p < 0,05$) і підтвердив раніше отримані результати. Статистично значущими виявились відмінності в порівнянні прихильників релігійних та езотеричних практик (Табл. 3.2, Додаток В.4, В.5).

Таблиця 3.2

Статистично значущі відмінності для шкали тестування реальності для двох груп особистостей, що звертаються та не звертаються до релігійних та езотеричних практик.

Практика	P level	Група 1 (хто звертається)	Група 2 (хто не звертається)	Рангова сума групи 1	Рангова сума групи 2
Релігія	$p < 0,05$	126	45	11883,5	2822,5
Езотерика	$p < 0,05$	34	137	10728,5	3977,5

Використання критерію Манна-Уїтні для решти шкал, а також критерію Стьюдента для шкали Проблеми ідентичності статистично значущих відмінностей не виявило ($p > 0,05$ для всіх).

Отже, як видно з результатів статистичної обробки даних, при виборі релігійних чи езотеричних практик, існує статистично значущий зв'язок ($p < 0,05$) між релігійними та езотеричними практиками та тестуванням реальності. Пряма кореляція (коефіцієнт кореляції $r = 0,26$ та $r = 0,31$ відповідно) свідчить про те, що чим гірше тестування реальності, тим регулярнішим особистість звертається до цих практик. Зв'язок регуляції звернення та іншими особливостями виявився таким, що не є статистично значущим ($p > 0,05$).

О. Кернберг відносить порушення тестування реальності до характеристик психотичної структурної організації, зазначаючи, що воно, перш за все, характеризується наявністю чи відсутністю психологічних кордонів та розмежування – між собою та іншими, між зовнішніми та внутрішніми подразниками. Галюцинації та марення – як відсутність тестування реальності – свідчить про повну втрату «здатності диференціації між Я та репрезентаціями об'єктів, що відбувається в станах підвищеної афективності» (Kernberg 1996, p. 72). Шкала RT з опитувальника IPO-R, якою було виміряно цю особливість, – «не є специфічним показником психотичної структури особистості, але є чутливою до порушень тестування реальності в наслідок психотичних симптомів» (Smits et al., 2009, p. 228). Ці показники не дозволяють говорити про рівень організації особистості, окреслюючи лише зв'язок між двома конкретними практиками психічної регуляції та гіршим тестуванням реальності тих, хто їх обирає.

Звертаючись до інтерпретації цього явища, припускаємо, що погіршення тестування реальності у зазначених практиках має відношення до стану екзальтації (лат. *exaltation* – піднесення, натхнення) – «піднесений настрій з надмірним натхненням, підвищеною самооцінкою» (Блейхер, Крук, 1995, с. 475). Німецький філософ-класик В. Отто зазначає, що «отримання сокровенного (в англ. оригіналі – *occultic*) знання завжди пов'язане з особливим піднесенням духу (в англ. оригіналі – *exaltation*)» (Otto, 1954, р. 72, Отто, 2019, с. 94, Элиаде, 2002, с. 252).

Зазначимо, що зниження рівня тестування реальності пов'язане з ранніми травмами і має схильність виступати як захисний механізм (Калшед, 2015). І звернення до практик (як простору для умовного і короткотривалого повернення до свого істинного Я/Самості) та його регулярність є вагомим фактором збереження цілісності. Тобто чим частіше є потреба звернення до зовнішніх практик психічної регуляції, тим більшою є потреба в цілісності, тим більш невирішеною чи глибокою є травма або потреба в регресії до безпечного простору в конкретний момент життя.

Адаптивну та захисну роль втечі від травматичних подій дитинства до світу фантазій підтверджують дослідження, проведене на студентах *Catholic Midwestern urban University* в 2014 році. Результати цього дослідження є важливими і показовими, оскільки об'єднують паранормальні вірування з релігійними практиками через особистісні історії розвитку. Так, віра в паранормальне досліджувалось на респондентах, що сповідували католицизм – 53,5%, протестантизм – 22,7%, іслам – 6,1%, були атеїстами – 7,6%, прихильниками інших релігій та духовних практик (юдаїзм, індуїзм) – 4% і язичниками – 1%. Цікавими виявились позитивні кореляції з видами травм та видами паранормальних вірувань чи езотеричних практик: загальна травма та відьомство ($r = 0.18, p < 0,05$), емоційна травма і забобони ($r = 0.15, p < 0,05$) та спіритизм ($r = 0.18, p < 0,05$), сексуальна травма і парапсихологія ($r = 0.21, p < 0,01$), відьомство ($r = 0.20, p < 0,05$), забобони ($r = 0.16, p < 0,05$), та

передбачення ($r = 0.17, p < 0,05$). Аналіз фізичної травми та паранормального вірування значущих кореляцій не виявив.

Отже, гіпотезу не було підтверджено, оскільки риси межовості, досліджувані через опитувальник PAI-BOR, не виявили статистично значущих результатів. Але перевірка гіпотези висвітлила, що гірше тестування реальності, як структурна особливість, пов'язана з психотичними станами та дисоціаціями, прямо корелює зі зверненням до релігійних ($r=0,26, p<0,05$) та езотеричних ($r=0,31, p<0,05$) практик, а це відповідає результату інших досліджень щодо звернення до релігії чи паранормальних вірувань.

3.1.2. Порівняльна характеристика рівня вираженості рис нарцисизму в особистостей відповідно до вибору практики психічної регуляції

Друга гіпотези мала підтвердити, що ті особистості, які не звертаються до практик психічної регуляції, мають вищий рівень вираженості рис нарцисизму – грандіозного, вразливого, захоплення, суперництва. Її перевірка відбувалась методом порівняльного аналізу двох груп наступним чином.

Як було описано вище, кожна з чотирьох рангових шкал «Регулярність (практики) 0-2» була переведена на окрему номінативну шкалу, що відобразила суто факт відвідання кожної з практик і розподілила досліджуваних на дві незалежні групи за форматом «так» (група 1) та «ні» (група 2): «Регулярність Храм Так/Ні», «Регулярність Психолог Так/Ні», «Регулярність Езотерик Так/Ні», «Регулярність Йога Так/Ні» (Рис. 3.2). В аналізі шкали «Регулярність (практика) так/ні» стали незалежними змінними.

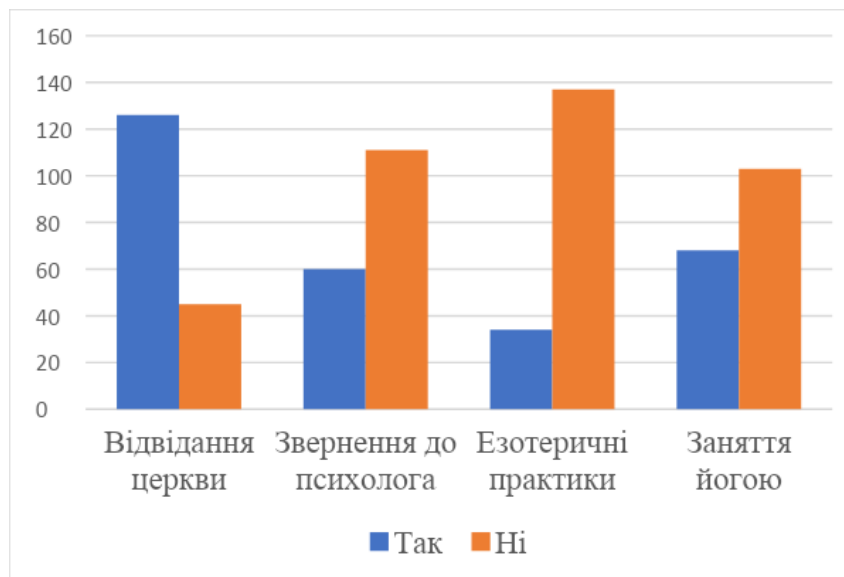

Рис. 3.2. Розподіл досліджуваних відповідно до звернення до певної практики та відсутності

Залежними змінними в дослідженні стали рангові шкали, що вимірюють різні аспекти нарцисизму: Нарцисизм Грандіозний, Нарцисизм Вразливий, Нарцисизм Захоплення, Нарцисизм Суперництво. Розподіл кожних з цих шкал є таким, що не узгоджується з нормальним ($p < 0,05$) (Додаток В.1). Тож перевірка гіпотези відбувалась за статистичним непараметричним методом – критерієм Манна-Уїтні.

А) Застосування зазначеного критерію при аналізі груп, що відвідають та не відвідають храм, та чотирьох шкал нарцисизму не виявив статистично значущих відмінностей із жодною з них ($p > 0,05$ по всіх). І хоча рангові суми по групі 1 (ті, хто відвідує, $N=126$) значно перевищують рангові суми по групі 2 (ті, хто не відвідають, $N=45$), це пояснюється нерівномірною кількістю досліджуваних в групах (Додаток В.6).

Б) При застосуванні критерію Манна-Уїтні для порівняння тих, хто звертається (група 1, $N=60$), та тих, хто не звертається (група 2, $N=111$) до психолога з чотирма аспектами нарцисизму (Табл. 3.3, Додаток В.7) статистично значущими виявились відмінності по шкалам Нарцисизм Захоплення та Нарцисизм Суперництво.

Таблиця 3.3.

Статистично значущі відмінності для шкал нарцисизм захоплення та нарцисизм суперництво для двох груп особистостей, що звертаються та не звертаються за психологічною підтримкою

Особливість	P level	Група 1 (хто звертається)	Група 2 (хто не звертається)	Рангова сума групи 1	Рангова сума групи 2
Нарцисизм Захоплення	$p < 0,05$	60	111	5793,5	8912,5
Нарцисизм Суперництво	$p < 0,05$	60	111	4505,5	10200,5

Так, аналіз показав рангову суму вище для тих, хто не звертається до психологів, що є логічним при кількісній нерівномірності розподілу досліджених по двох групах.

Середнє значення цих показників наглядно демонструють боксові діаграми. Для шкали Нарцисизм Захоплення (Рис. 3.3) середнє значення у тих, хто не звертається по психологічну допомогу ($median = 8$), трохи нижче, ніж у тих, хто звертається ($median = 10$).

Рис.3.3 Середні значення відповідей по шкалі Нарцисизм Захоплення тих, хто звертається та не звертається до психологів

Для показників Нарцисизм Суперництво результати відмінні (Рис. 3.4). Ті, хто не звертаються до психологів, мають вищий рівень вираженості цієї ознаки (median=9), ніж ті, хто має такий досвід (median=7).

Рис. 3.4. Середні показники по шкалі Нарцисизм Суперництво тих, хто звертається і не звертається до психологів.

Таким чином, підтверджено, що особистості з низьким рівнем вираженості риси нарцисизму захоплення та високим рівнем вираженості нарцисизму суперництва навряд оберуть звернутися до психологічної допомоги.

В) Порівняльний аналіз осіб, що звертаються до езотериків (група 1, N=34) та тих, хто до них не звертається (група 2, N=137) з чотирма аспектами нарцисизму непараметричним критерієм Манна-Уїтні також не виявив статистично значущої відмінності по жодному з аспектів (Додаток В.8).

Г) І, нарешті, статистично значущих відмінностей не було виявлено і при порівнянні груп осіб, що займаються йогою (група 1, N=68) та нею не займаються (група 2, N=103) по чотирьом аспектам нарцисизму ($p > 0,05$ по всіх) (Додаток В.9).

Отже, в рамках цієї гіпотези фокус уваги було спрямовано на тих особистостей, хто не звертається до чотирьох зазначених практик, психіка яких гіпотетично здатна до саморегуляції і знаходить інші способи компенсації внутрішніх конфліктів. Нарцисизм було обрано як особливість, при якій лібідо спрямоване на власне Я, що дозволяє особистості переживати відчуття захоплення своєю зовнішньою самодостатністю і самоспроможністю.

Отримані результати довели, що рівень вираженості рис нарцисизму захоплення та суперництва є важливою особливістю для звернення до психолога.

«Позитивно пов'язані, але самостійні виміри нарцисизму» – ці два аспекти, на думку авторів опитувальника NARQ-S, відображають природне прагнення психіки особистості до саморегуляції з метою її зміцнення через поведінку (Back, 2013, р.1014). Тобто нарцистичні особистості схильні шукати такий соціальний контекст, в якому їхня поведінка може принести захопленнями ними і, таким чином, зміцнити їхнє Его (Campbell & Campbell, 2009, р. 216).

У процесі такої соціальної взаємодії, як робота з психологом, створюється особливий дуальний простір, відкритий для актуалізації динамічної моделі саморегуляції нарцистичних особистостей. У модель входять такі компоненти як: (а) внутрішньо-особистісні процеси саморегуляції (когнітивні, емоційні, самооцінка); (б) інтерпресональні процеси (поведінка); (в) соціальна взаємодія та (г) самопізнання (Я-концепція: зміст та структура, валентність) (Morf and Rhodewalt, 2001, р.180). Саме в цих процесах відбувається нарцистично необхідні зміцнення Его (захоплення) та захист Его (суперництво) (Back, 2013, р.1016).

Низький рівень вираженості нарцисизму захоплення в тих, хто не звертається до психологічної допомоги, характеризує їх як таких, що не потребують соціального визнання та самовихваляння, є більш інтровертовані

і закриті новому досвіду, менш впевнені в собі і неперті у подоланні перешкод.

Високий рівень вираженості рис нарцисизму суперництво цих особистостей викриває їхнє прагнення уникати можливі соціальні поразки, підкреслює невротизм, імпульсивність, агресивність, низьку емпатію тощо (Bask, 2013, р. 1031). Соціальною поразкою в діаді з психологом, стане визнання своєї психічної неідеальності: «невроз – це принизлива поразка» (Юнг, 191 с.135).

Оскільки через глибоку ранню травму більш природньою для нарцистичних особистостей є примітивна реакція «Бий!», відщеплення негативних переживань і перекладання відповідальності за них на когось стороннього (Уэст, 2020), усвідомлення власних емоцій та інтегрування їх особливо болючим чином може проявлятися саме кабінеті психолога. Для особистостей з високим рівнем вираженості нарцисизму суперництво подібний досвід може переживатись як ретравматизація, яку вони і намагаються уникнути.

Отже, гіпотеза підтверджена частково: особистості, що не звертаються до психологічної допомоги, мають вищий рівень вираженості риси нарцисизм суперництво.

3.1.3. Емпіричний аналіз визначальних чинників вибору практик психічної регуляції

Перевірка гіпотези «Регулярність звернення до різних практик психічної регуляції визначається мірою вираженості структурних особливостей, рис межовості, нарцисизму та рівня духовного інтелекту» відбувається методом множинного регресійного аналізу, для кожної практики формувалась окрема модель. Залежна змінна в аналізі – рангова шкала «Регулярність (практики)» (що має відповіді 0-1-2), а незалежними змінними є рангові шкали ($p < 0,05$): PD/ID, RT, Афективна нестабільність, Негативні стосунки, Схильність до завдання собі шкоди, Нарцисизм Грандіозний,

Нарцисизм Вразливий, Нарцисизм Захоплення, Нарцисизм Суперництво, Критичне екзистенційне мислення, Продукування особистих змістів, Трансцендентна свідомість, Розширення меж свідомості, а також інтервальна шкала ($p > 0,05$) Проблеми ідентичності (Додаток Б.1).

А) Множинний регресійний аналіз для регулярності відвідання церкви підтвердив модель як надійну ($p < 0,05$) та виявив коефіцієнт множинної детермінанти $R^2 = 0,26$. Виявлені статистично значущі ознаки ($p < 0,05$): з прямою кореляцією по шкалам Трансцендетна свідомість ($\beta = 0,37$), Нарцисизм Захоплення ($\beta = 0,19$), Продукування особистих змістів ($\beta = 0,20$), Тестування реальності ($\beta = 0,196$), та негативною – по шкалам Нарцисизм грандіозний ($\beta = -0,22$) і Розширення меж свідомості ($\beta = -0,32$) (Додаток В.10). З урахуванням покрокового аналізу, стає видно, що найбільш вагомим елементом моделі стає показник трансцендентної свідомості (Рис. 3.5).

Так, часта регулярність відвідання храму у 25% випадків може бути прогнозована високим показником трансцендентної свідомості ($\beta = 0,37$), тобто здатністю ідентифікувати трансцендентні виміри Я та світу, та високим рівнем вираженості нарцисизму захоплення ($\beta = 0,19$), тобто потреби бути огорнутим увагою та відчувати свою важливість. Втім, чим частіше особистість відвідує храм, тим менше вираженими є риси грандіозного нарцисизму, тим нижчою є їхня самооцінка, потреба домінувати, бути в центрі уваги.

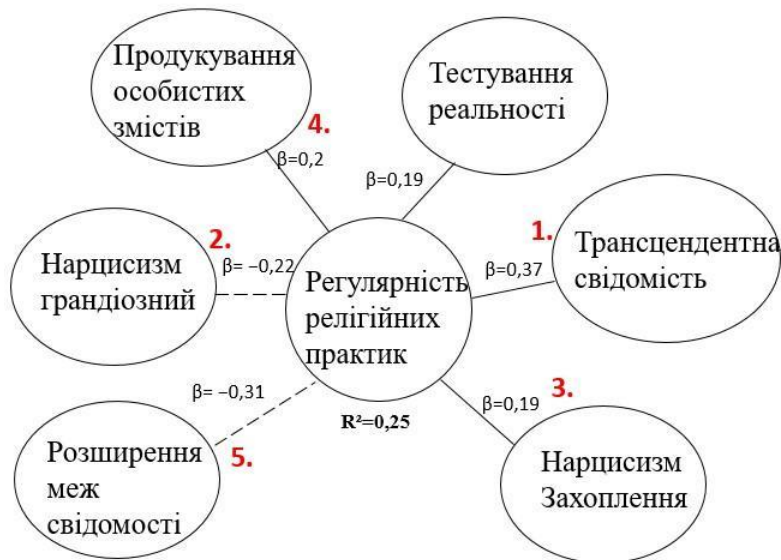

Рис. 3.5. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти звернень до релігійних практик.

Оскільки прогностична цінність показників по шкалі Трансцендентна свідомість ($\beta=0,37$) є вищою прогностичності самої моделі ($R^2=0,26$) було здійснено корегування моделі, а саме було вилучено всі шкали вимірювання духовного інтелекту (Додаток В.10). Надійність нової моделі стала меншою ($R^2=0,15$). Найбільш впливовим і визначальним показником в моделі стає тестування реальності ($\beta=0,31$), причому чим він більше, тим гірше тестування реальності в особистості, чим частіше вона відвідує храм (Рис. 3.6). Збільшилась й прогностична цінність вираженості нарцисизму захоплення ($\beta=0,28$). Зміни можна побачити і в негативних коефіцієнтах рівня вираженості нарцисизму грандіозного ($\beta=-0,27$). Новою детермінантою в оновленій моделі стала негативна кореляція по рівню вираженості дифузності особистості та використанню примітивних захисних механізмів ($\beta=-0,17$). Таким чином, відмічаємо схильність моделі до компенсації вилученої здатності ідентифікувати трансцендентні виміри Я та світу шляхом включення до неї негативних кореляцій тих показників, які свідчать про більш цілісну (а не дифузну) ідентичність та мінімальне використання примітивних захисних механізмів.

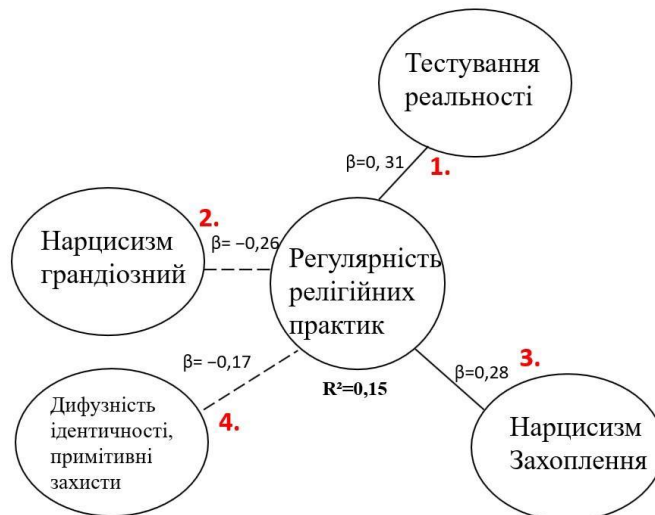

Рис. 3.6. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти звернень до релігійних практик без урахування духовного інтелекту

Відмітимо, риси межовості не увійшли в жодну зі створених прогностичних моделей щодо релігійних практик як статистично значущі, а отже вони не є такими, що визначають регулярність відвідання храму.

Б) Результати множинного регресійного аналізу для регулярності відвідання психолога та особливостей особисті підтвердили надійність моделі ($p < 0,05$) та прогностичну цінність ($R^2 = 0,13$). Статистично значущі результати ($p < 0,05$) наявні по трьох показниках моделі (Додаток В.10): позитивна кореляція для шкал Трансцендентна свідомість ($\beta = 0,27$) та Нарцисизм Захоплення ($\beta = 0,19$), негативна – для шкали Нарцисизм Суперництво ($\beta = -0,23$). З урахуванням покрокового аналізу (Додаток В.10), найвпливовішою детермінантою також виявилось трансцендентна свідомість ($\beta = 0,27$) (Рис. 3.7).

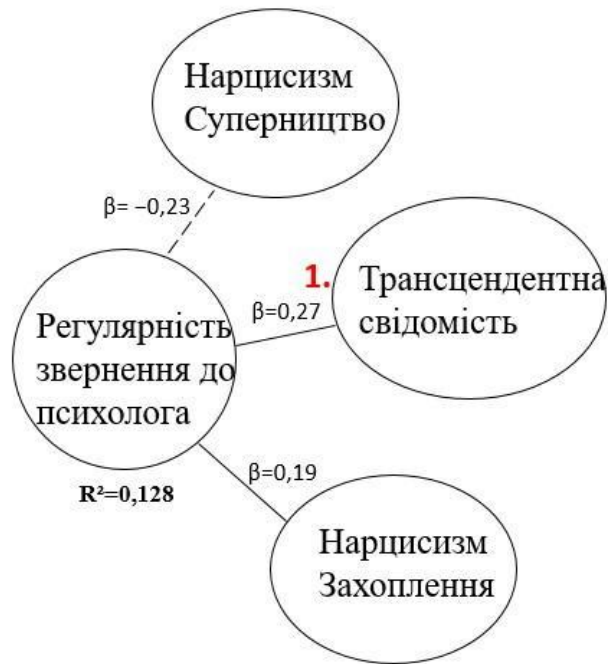

Рис. 3.7. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти звернень за психологічною підтримкою

Вилучення з моделі шкал, що вимірюють духовний інтелект значно знизило її прогностичну цінність ($R^2=0,06$), вивівши у покроковому аналізі на перше місце пряму кореляцію з рівнем вираженості рис нарцисизм захоплення ($\beta=0,2$). та на другу – негативну кореляцію з рівнем вираженості нарцисизм суперництво ($\beta=-0,21$) (Рис. 3.8). Таким чином, оновлена модель демонструє, що чим більше потреба особистості відчувати себе важливим, цінним, бути в центрі уваги, а також чим меншою є вразливість до критики та власної неідеальності, тим регулярнішим (чи постійним) буде його звернення за психологічною допомогою. І ця модель повністю підтверджує результати порівняльного аналізу, отримані при перевірці попередньої гіпотези.

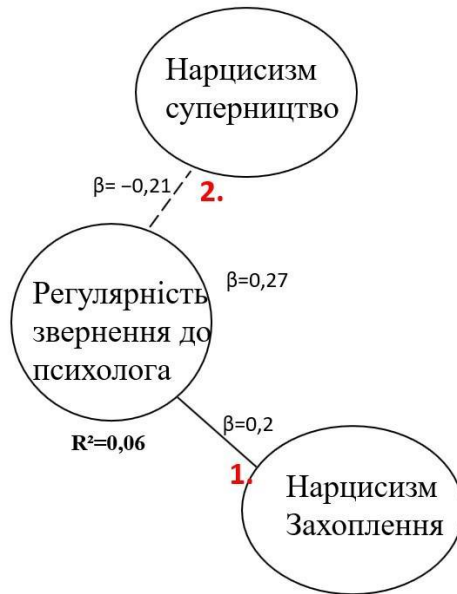

Рис. 3.8. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти звернень за психологічною підтримкою без урахування духовного інтелекту

Риси межовості не є включеними в обидві прогностичні моделі щодо звернення до психолога, оскільки не виявились статистично значущими.

В) Множинний регресійний аналіз регулярності звернення до езотеричних практик та особливостей особистості (Додаток В.10) визначив загальну статистично значущість моделі ($p < 0,05$) і коефіцієнт множинної детермінанти $R^2 = 0,27$. Статистично значущі результати ($p < 0,05$) наявні по чотирьох шкалах: позитивна кореляція – Трансцендентна свідомість ($\beta = 0,39$), Тестування реальності ($\beta = 0,39$), негативна кореляція – Дифузність ідентичності та використання примітивних захисних механізмів ($\beta = -0,21$), Продукування особистих змістів ($\beta = -0,19$). Покроковий аналіз (Додаток В.10) визначає таку послідовність ознак: трансцендентна свідомість ($\beta = 0,39$) як найбільш значуща, тестування реальності ($\beta = 0,39$) та дифузність ідентичності та використання примітивних захисних механізмів ($\beta = -0,21$). Цікаво, що дві особливості – трансцендентна свідомість та тестування реальності мають однакову прогностичну цінність ($\beta = 0,39$), яка перевищує прогностичність самої моделі ($R^2 = 0,27$) (Рис. 3.9).

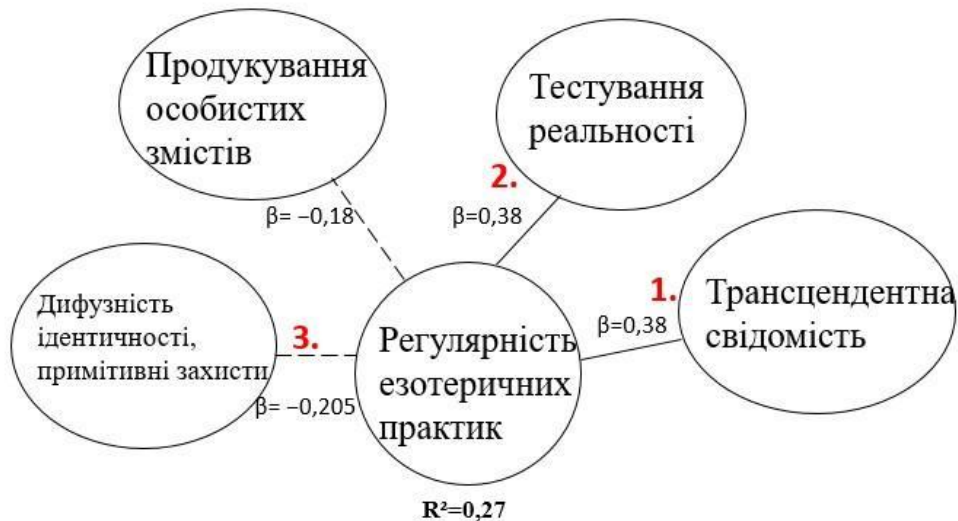

Рис. 3.9. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти звернень до езотеричних практик

Відтак, вилучивши з моделі шкали, що вимірюють духовний інтелект (Додаток В.10), спостерігаємо зниження прогностичної цінності оновленої моделі ($R^2=0,18$), значне підвищення позитивної кореляції з показниками тестування реальності ($\beta=0,55$), і незначне – негативної кореляції рівня вираженості дифузності ідентичності та використання примітивних захисних механізмів ($\beta=-0,22$) (Рис. 3.10).

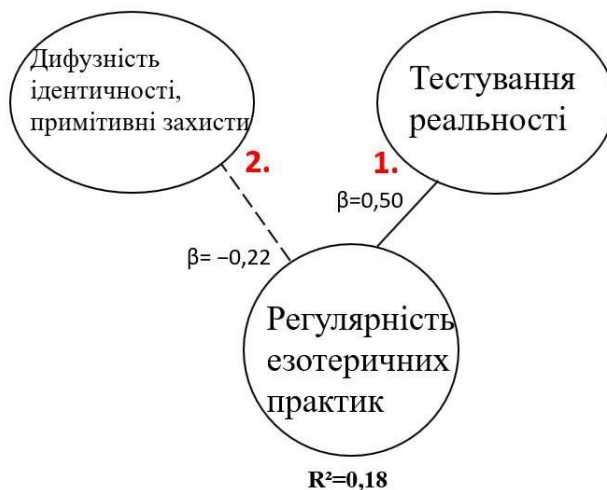

Рис. 3.10. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти звернень до езотеричних підтримкою без урахування духовного інтелекту

Як можна помітити, прогностична модель щодо регулярності езотеричних практик компенсує відсутність показників трансцендентної свідомості залученням негативної кореляції показників дифузності ідентичності та використання примітивних захисних механізмів, тобто чим частіше особистість звертається до езотеричних практик, тим менш дифузною вона є, тим рідше вона звертається до примітивних захисних механізмів ($\beta=-0,22$), однак тим і гірше вона тестує реальність ($\beta=0,55$). Надзвичайно висока прогностична цінність показника з тестування реальності доводить, що це ключовий чинник регулярності звернення до практик, що мають справу з паранормальними явищами.

Риси межовості в обох моделях також не є врахованими як статистично значущі, відповідно вони не є визначальними.

Г) Результат множинного регресійного аналізу регулярності занять йогою та особливостей особистості (Додаток В.10) показав надійність моделі ($p<0,05$) і зовсім невисокий коефіцієнт множинної детермінанти ($R^2=0,1$). З урахуванням покрокового аналізу статистично значущі результати ($p<0,05$) по шкалам Трансцендентна свідомість ($\beta=0,31$) та Нарцисизм Суперництво ($\beta=-0,21$) визначають первинну роль позитивної кореляції показників трансцендентної свідомості (Рис. 3.11).

Рис. 3.11. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти занять йогою

Після вилучення з моделі показників, що вимірюють духовний інтелект (Додаток В.10), загальна прогностична оновленої моделі стала ще меншою

($R^2=0,05$), при тому найбільш визначною виявилась негативна кореляція з показниками нарцисизму суперництво ($\beta=-0,21$) (Рис. 3.12).

Риси межовості в обох прогностичних моделях щодо регулярності занять йогою не були виявлені як статично значущі.

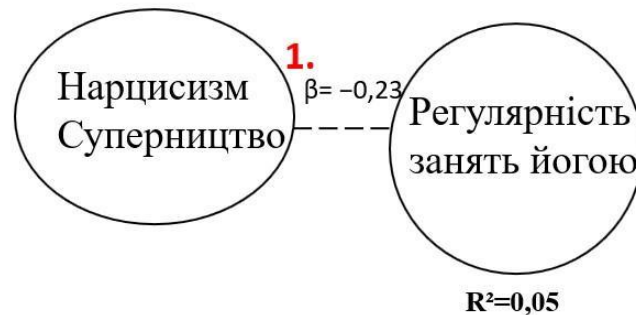

Рис. 3.12. Результати множинного регресійного аналізу для чинників вибору та частоти занять йогою без урахування духовного інтелекту

Отже, в рамках перевірки гіпотези, для кожної практики психічної регуляції було створено по дві надійні ($p<0,05$) прогностичні моделі. Перша модель, крім структурних особливостей та рис межовості, враховувала показники, що вимірюють духовний інтелект. Друга модель відрізнялась відсутністю показників духовного інтелекту. В жодній моделі риси межовості не були визнані вагомими.

В першій моделі пріоритетними для всіх чотирьох практик стали показники по одній зі шкал опитувальника духовного інтелекту – Трансцендентна свідомість – «здатність ідентифікувати трансцендентні виміри Я, інших та фізичного світу в стані неспанья» (King & DeCicco, 2009, p. 70). В усіх чотирьох випадках ця шкала мала показники регресійного коефіцієнту вищі ніж прогностична цінність кожної моделі. Тож, її можна вважати вирішальним фактором звернення до будь-яких практик психічної регуляції. Створення другої моделі з вилученням з неї вимірів духовного інтелекту логічно призвело до зниження рівня прогностичної цінності усієї моделі для кожної практики (Додаток В.10).

Покрокові значення детермінант другої моделі для кожної практики дозволили більшу увагу звернути на структурні особливості особистості та риси нарцисизму і, зокрема, виявити подібності в динаміці складових моделей для пари практик: релігійних і езотеричних.

Так, друга модель для релігійних та езотеричних практик «компенсувала» відсутність показника трансцендентної свідомості як здатності відрізнити межі Я та світу включенням негативної кореляції до показників шкали, що вимірює дифузність особистості та використання примітивних захисних механізмів (для релігії $\beta = -0,17$, для езотерики $\beta = -0,22$). Так, якщо чим регулярніше особистість зверталась до практик, тим вище була її трансцендентна свідомість, або тим більш цілісною вона є, тим рідше користується примітивними захисними механізмами. Також у другій моделі виявилось, що і релігійні, і езотеричні практики мають високі позитивні прогностичні коефіцієнти по шкалі тестування реальності, які значно перевищують прогностичну цінність самої моделі (для релігії $R^2 = 0,15$ та $\beta = 0,31$, для езотерики $R^2 = 0,18$ та $\beta = 0,5$). Такий результат визначає гірше тестування реальності пріоритетним чинником вибору для цих обох практик.

Цікаво, що при гіршому тестування реальності, ці особистості є більш інтегрованими, рідше звертаються до примітивних захисних механізмів, а риси межовості не є врахованими в моделі як статистично значущі. Отже, нема підстав стверджувати, що функціонування на межовому рівні (особистість менш інтегрована, більше примітивних захистів, краще тестування реальності, за О. Кернбергом) є тим чинником, що впливає на вибір релігійних чи езотеричних практик.

Прогностична цінність рис нарцисизму виявилась вагомою і вирішальною для всіх практик, крім езотеричних, але при низькій прогностичній цінності моделі ($p < 0,05$, відвідання храму $R^2 = 0,15$, психолога $R^2 = 0,06$, заняття йогою $R^2 = 0,05$). Позитивна кореляція показника нарцисизм захоплення увійшла до моделі відвідання церкви ($\beta = 0,28$) та звернення до психолога ($\beta = 0,2$). Це означає, що саме в цих практиках існує простір, в

якому можна відчувати свою унікальність у стосунку, зокрема, діадному стосунку: Я і Бог, Я і психолог, де Я – огорнуте божественною любов'ю чи прагну до неї, або увага психолога прикута тільки до мого Я. Відповідно, чим регулярніше особистість звертається до цих практик, тим більшою її потреба підтримувати свою самооцінку саме таким чином.

Негативна кореляція показників грандіозного нарцисизму для релігійних практик ($\beta=-0,26$) характеризує особистостей, що регулярно звертаються до них, як таких, що є не дуже впевнені в собі, схильні до заниженої самооцінки, і не тяжіють до самовихваляння, підтримки претензійного образу Я, відчуття захоплення оточуючих не є для них первинною та базовою потребою (Rohmann at all, 2011, p. 279).

Негативна кореляція показника нарцисизм суперництво характерне для звернення за психолога ($\beta=-0,21$) та занять йогою ($\beta=-0,23$). Чим регулярніше особистість звертається до психолога чи займається йогою, тим меншою є вираженість ознаки нарцисизму суперництва, тобто тим тем менш вразливою особистість є до конкуренції, тим менше її самооцінка залежить від порівняння себе та інших, і отже меншою є потреба самостверджуватись за рахунок подібного порівняння. Так, в стосунку з психологом нема інших, крім власне психолога, з яким гіпотетично можна конкурувати, а заняття йогою, завдяки глибоким медитативним засадам, також виключають змагання за результат.

Таким чином, можемо сказати, що гіпотеза підтвердилась частково: регулярність звернення до будь-якої практики психічної регуляції можна прогнозувати за окремими особливостями. Найбільш вагомою детермінантою вибору будь-якої практики психічної регуляції є показник духовного інтелекту трансцендентна свідомість. При виключенні з моделі показників духовного інтелекту, найбільш вагомими структурними особистостями для релігійних та езотеричних практик визначається тестування реальності. Риси нарцисизму стають визначальними при зверненні до психолога (захоплення) та занять йогою (суперництво).

3.2. Дискусія результатів

У запропонованій нами психологічній моделі представлено припущення щодо того, що структурні особливості особистості, риси межовості та нарцисизму мають різний рівень вираженості в особистостях, які звертаються до релігії, відвідують психолога, виконують езотеричні практики чи займаються йогою.

Емпірична перевірка першої гіпотези довела, що регулярне звернення до релігійних та езотеричних практик пов'язане з гіршим тестуванням реальності. Отримані при перевірці другої гіпотези результати визначили, що особистості, які не звертаються до психологів, більш вразливі до конкуренції (підвищений рівень вираженості нарцисизму суперництва) та менше потребують зовнішньої підтримки їхньої самооцінки (низький рівень вираженості нарцисизму захоплення). Результати перевірки третьої гіпотези повністю підтвердили зазначені вище дані і дозволили побудувати прогностичні моделі чинників вибору для кожної практики

Перевірка третьої гіпотези дозволила побудувати прогностичні моделі чинників вибору кожної практики, які врахували і підтвердити зазначені вище результати. Так, найбільш прогностично цінним чинником для вибору будь-якої практики було визначено показник духовного інтелекту трансцендентна свідомість. І хоча прогностична цінність моделі для кожної практики з врахованими аспектами духовного інтелекту була вища, ніж без них, для досягнення мети дослідження було вирішено прибрати цю додаткову змінну і сфокусуватись на структурних особливостях, рисах межовості та нарцисизму. Так, риси межовості, що були включені в теоретичну модель, не виявились визначальними чинниками для будь-якої практики, на відміну від

структурних особливостей та рис нарцисизму, які відобразились в емпіричній моделі проведеного дослідження (Рис. 3.13).

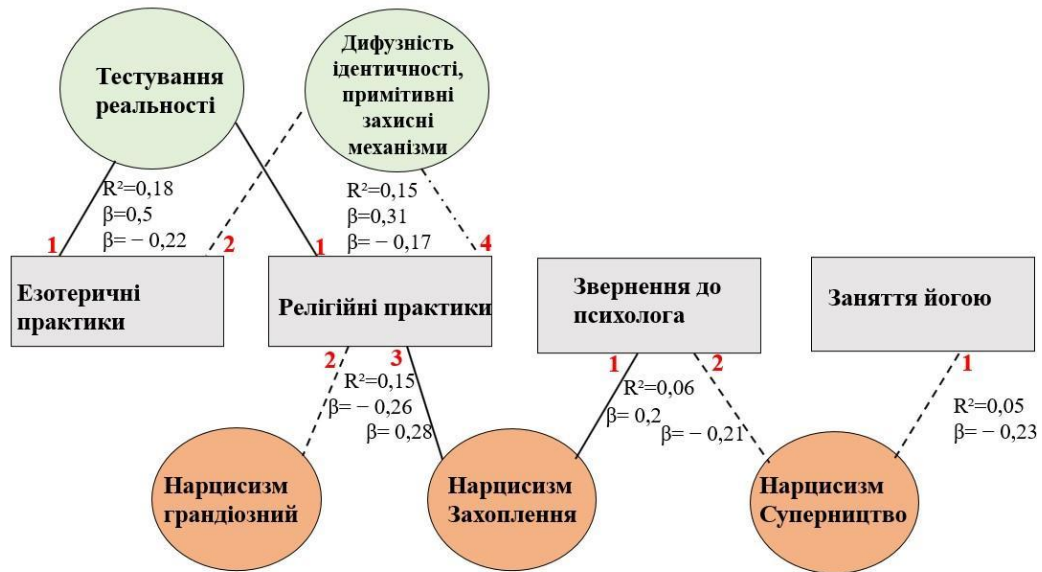

Рис. 3.13. Емпірична модель чинників вибору практик психічної регуляції

Регулярне звернення до релігійних та езотеричних практик пов'язане з гіршим тестуванням реальності зі збереженою ідентичністю особистості та мінімальному звернення до примітивних захисних механізмів. Регулярне звернення до психолога чи відвідання храму пов'язане з вищим рівнем вираженості риси нарцисизму захоплення. Регулярне звернення до психолога та заняття йогою пов'язане з нижчим рівнем вираженості риси нарцисизму суперництво.

Дані, отримані під час обробки емпіричного дослідження, висвітлили певні особливості, вплив який варто врахувати в майбутньому.

По-перше, це стосується групи досліджуваних, а саме – нерівномірний розподіл за статтю (157 жінок проти 14 чоловіків), а також занадто широке коло респондентів, що могло спричинити викривлені показники по шкалам «Регулярність (практика)». У подальшому дослідженні варто звернутися до специфічної виборки, тобто цілеспрямовано опитати особистостей, що конкретно звертаються до окремих практик, а також врахувати культурні та регіональні традиції. Такий підхід також дозволить проаналізувати загальні тенденції кожної практики як робочої групи.

По-друге, фокусування на структурних особливостях особистості та динаміки їхнього розвитку наразі (в рамках теми дослідження) зумовило ігнорування особистого досвіду та причини звернення до окреслених практик. Цей недолік можливо компенсувати використання методу інтерв'ю з окремою групою досліджуваних (наприклад, з мінімальними та максимальними показниками по шкалам особистісних характеристик серед тих, хто звертається до практик, з урахуванням регулярності).

По-третє, невисока прогностична цінність моделі для кожної практики передбачає наявність інших особистісних характеристик особистостей, що впливають на вибір тієї чи іншої практики відповідно до внутрішніх конфліктів, прагнень, дефіцитів. Зокрема, це стосується травматичного досвіду та особливостей прив'язаності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Результати емпіричного кількісного дослідження було опрацьовано статистично, відповідно до висунутих гіпотез та в рамках теоретичної моделі. Три гіпотези було перевірено трьома методами: кореляційним аналізом, порівняльним аналізом двох груп, множинним регресійним аналізом відповідно.

Так, застосування кореляційного аналізу дозволило спростувати першу гіпотезу щодо зв'язку між регулярністю звернення до практик психічної регуляції та високого рівня вираженості рис межовості. Одна було виявлено прямі статистично значущі кореляції між звернення до релігійних та езотеричних практик та такою особливістю структурної організації як тестування реальності.

Результат порівняльного аналізу двох груп (практикуючих та непрактикуючих особистостей) частково підтвердив другу гіпотезу, що високий рівень нарцисизму утримує особистостей від звернення по психологічну допомогу. Статистично значущими виявились високий рівень

вираженості нарцисизму захоплення та низький – нарцисизму суперництво для тих, хто не звертається до психолога, у порівнянні з тими, хто звертається.

Завдяки множинному регресійному аналізу, застосованому для перевірки третьої гіпотези, було висвітлено, що найбільш вагомим чинником звернення до будь-якої практики психічної регуляції є один з аспектів духовного інтелекту – трансцендентна свідомість. Вилучення показників духовного інтелекту впливає на зниження прогностичної цінності моделі для кожної практики, однак виявляє пріоритетність саме структурних особливостей та рис нарцисизму. Риси межовості в моделі кожної практики не виявились такими, що не мають прогностичної цінності.

В цілому, емпіричні результати відповідають теоретичній моделі, лишаючи, втім, перспективи і для подальшої роботою з темою.

ВИСНОВКИ

Тож, чи дійсно структурні особливості особистості є вирішальними при виборі тієї чи іншої практики психічної регуляції?

У процесі аналізу теоретичних засад щодо структурних особливостей особистості було визначено, що розвиток поняття «структура особистості» тісно пов'язаний саме з виокремленням межової структури. Межовість і нарцисизм у своїх патологічних проявах є подібними завдяки механізму розвитку (ранні стосунки, дитячі травми) та функціонуванню (наповненість нищівними інтроектами, невпевненість в собі, емоційна нестабільність, імпульсивність тощо). Було визначено, що саморегуляція психіки відбувається несвідомо. У наслідок криз та травм саморегуляція стає дисфункційною, психіка шукає додаткового простору чи стосунків для відновлення саморегуляції. Такий простір та стосунки особистість здатна отримати завдяки поведінці – звертаючись до практик психічної регуляції. Релігія, психотерапія, езотерика та йога – кожна з цих практик по-своєму компенсує структурні дефіцити та сприяє психічному відновленню.

Додатковим чинником було обрано духовний інтелект, який пов'язаний з психічною адаптацією до рутинних чи конфліктних ситуацій на глибинному рівні.

Обраний дизайн дослідження враховував методики на оцінку рівня вираженості структурних особливостей, рис нарцисизму та межовості і духовного інтелекту, які при перевірці на внутрішню узгодженість показали високий коефіцієнт Альфа Кронбаха. Емпіричне дослідження мало показати, які з зазначених особливостей є визначальними для вибору окремих практик психічної регуляції і в якій мірі.

Тож, емпіричне дослідження виявило наступні особливості. По-перше, позитивні кореляції по шкалам регулярності відвідання релігійних та езотеричних практик зі шкалою тестування реальності. Отже, чим регулярніше особистість звертається до релігійних чи езотеричних практик, тим гіршим є її тестування реальності.

По-друге, статистично значущі відмінності тих, хто звертається і не звертається до психологів по шкалам нарцисизм захоплення та нарцисизм суперництво. Отже, особистості, які ігнорують звернення до психолога, мають підвищений рівень вираженості риси нарцисизм суперництво і занижений – нарцисизму захоплення. Тобто їм складніше визнати свою неідеальність, і вони не так сильно потребують стосунку, в якому б ними захоплювались.

По-третє, створені надійні моделі виявили не досить високий рівень прогностичної цінності (релігія – 25%, психологія – 12%, езотерика – 27%, йога – 10%) та показали, що найбільш вагомою рисою для звернення до будь-якої практики психічної регуляції є аспект духовного інтелекту – трансцендентна свідомість. При вилученні показників духовного інтелекту з моделей, прогностична цінність моделі для кожної практики знизилась практично вдвічі, але це дозволило побачити прогностичну цінність саме структурних особливостей та рівня вираженості рис нарцисизму (риси межовості не були позначені в моделі як статистично значущі).

Отже, виявлена позитивна кореляція регулярності звернення до релігійних та езотеричних практик позитивно корелює з показниками тестування реальності і негативно – з рівнем інтеграції особистості та використанням примітивних захисних механізмів. Тобто чим гірше є тестування реальності в цих особистостях і чим менш дифузними вони є, чим рідше звертаються до примітивних захисних механізмів, тим регулярніше вони звертаються до цих практик.

Регулярність звернення до психолога позитивно корелює з рівнем вираженості рис нарцисизму захоплення і негативно – нарцисизмом

суперництво. Для регулярності занять йогою нарцисизм суперництво також має негативну кореляцію. Отже особистості, які обирають регулярне звернення до психолога, мають потребу в захопленні, а також (як і ті, хто обирає регулярні заняття йогою) не потребують самоствердження за рахунок конкуренції.

Отримані результати відкривають новий кут зору на окремі особливості структурної організації, рівень вираженості рис межовості та нарцисизму в залежності від практики психічної регуляції, які вони схильні обирати. Так, як виявилось, особи з більшим рівнем дифузності та використанням примітивних механізмів, не схильні звертатись до практик психічної регуляції, а рівень вираженості рис межовості взагалі не має до цих практик жодного значення, як то може припускатись за замовчуванням. Гірше тестування реальності у прихильників релігійних та езотеричних практик окреслює їхню схильність до психотичних епізодів. В психологічному консультуванні на це варто звертати увагу під час інтервенцій. Ті, хто серед усіх практик обирає звернутись до психолога, не буде бачити в ньому конкурента, але потребуватиме відчувати себе виключним і важливим. Ті, хто регулярно займаються йогою, є менш нарцисично ураженими, і, відповідно, мають більш міцне Его. Результати дослідження можуть бути допоміжним діагностичним та терапевтичним інструментом.

Невисока цінність прогностичних моделей виявила, що структурні особливості, рівень вираженості рис нарцисизму і межовості не є однозначно визначальними при виборі практик психічної регуляції. Отже, поза межами нашого дослідження лишаються інші можливі чинники вибору. Це може бути більш пізній травматичний досвід (що, власне, підтверджено іншими дослідженнями), родинна традиція та особливості виховання, культурно-регіональні особливості. Також стає зрозумілим, що нема універсальних особливостей, що підштовхують особистість до тієї чи іншої практики психічної регуляції. Кожну практику варто розглядати окремо, розширюючи спектр досліджуваних особистісних характеристик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейтман, Э.У, Фонаги, П. (2014). *Лечение пограничного расстройства личности с опорой на ментализацию. Практическое пособие*. Москва: Институт общегуманитарных исследований.
2. Бион, У. (1961) Групповая динамика (1952). Retrieved from <https://psychoanalysis.by/2018/03/30/article-psychoanalysis-3/>
3. Бион, У. (2008). *Научение через опыт переживания*. Москва: Когито-Центр.
4. Блейхер, В., Крук, И. (1995). Толковый словарь психиатрических терминов. Воронеж: НПО «МОДЭК».
5. Винникотт, Д. (2004). *Семья и развитие личности. Мать и дитя*. Екатеринбург: ЛИТУР.
6. Герман, Дж. (2019). *Психологічна травма та шлях до видужання*. Львів: Видавництво Старого Лева.
7. Калшед, Д. (2015). *Травма и душа. Духовно-психологический подход к человеческому развитию и его прерыванию*. Москва: Когито-Центр.
8. Кернберг, О. (2000). *Тяжелые личностные расстройства*. Москва: Класс.
9. Кехеле, Х., Буххайм, А., & Шмукер, Г. (2002). Развитие, привязанность и взаимоотношения: новые психоаналитические концепции. *Консультативная психология и психотерапия*, 10 (3), 5-34.
10. Крепелин, Э. (2004). *Введение в психиатрическую клинику*. Москва: БИНОМ. Лаборатория знаний.
11. Мак-Вильямс, Н. (2007). *Психоаналитическая диагностика*. Москва: Класс.
12. Малер, М.С., Пайн, Ф., & Бергман, А. (2011). *Психологическое рождение человеческого младенца: Симбиоз и индивидуация*. Москва: Когито-Центр.

13. Отто, В. (2019). *Греческие боги. Картина божественного в зеркале греческого духа*. Санкт-Петербург: Владимир Даль.
14. національний технічний університет імені Івана Пулюя, 212–213.
15. Райл, Э., & Фонаги, П. (2002). Психоанализ, когнитивно-аналитическая терапия, психика и самость. Журнал практической Психологии и Психоанализа, 2. Retrieved from <https://psyjournal.ru/articles/psihoanaliz-kognitivno-analiticheskaya-terapiya-psihika-i-samost>
16. Уэст, М. (2020). *В темнейшем из мест. Ранняя травма отношений и пограничные психические состояния*. Москва: Институт общегуманитарных исследований.
17. Фрейд, З. (1990). *Я о Оно*. Москва: МПО «МЕТТЭМ».
18. Фройд, З. (2010). *По ту сторону принципа удовольствия*. Харьков: Фолио.
19. Фрейд, З. (2013). *Будущее одной иллюзии*. Харьков: Фолио.
20. Элиаде, М. (2002). *История веры и религиозных идей. Том I. От каменного века до элевсинских мистерий*. Москва: Критерион.
21. Эриксон, Э. (1996). *Детство и общество*. Москва: Университетская книга.
22. Юнг, К. Г. (1991). *Архетип и символ*. Москва: Ренесанс
23. Юнг, К. Г. (1997). *Синхронистичность*. Москва: Рефл-бук.
24. Юнг, К. Г. (1998). *Психологические типы*. Москва: АСТ.
25. Ames, D. R., Rose, P., & Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality, 40(4)*, 440–450. doi:10.1016/j.jrp.2005.03.002
26. Azimpour, A., Derakhshan, Z., & Ghanbari, S. (2018). Morality and Psychopathology: Tendencies to Personality Disorders and Some Other Mental Disorders Among Individuals with High and Low Moral Identity. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 13(1)*. Online ahead of Print. doi:10.5812/ijpbs.14966
27. Back, M. D., Küfner, A. C., Dufner, M., Gerlach, T. M., Rauthmann, J. F., & Denissen, J. J. (2013). Narcissistic admiration and rivalry: disentangling the

- bright and dark sides of narcissism. *Journal of personality and social psychology*, 105(6), 1013–1037. doi:10.1037/a0034431
28. Baezzat, F., Motaghedifard, M., & Bakht T.G. (2019) Predicting Students' Subjective Well-Being and Its Subscales Based on Spiritual Intelligence. *International Journal of Psychology*, 13(2), 89-108. doi:10.24200/ijpb.2018.115410.
29. Bellino, S., Bozzatello P., Paradiso D., Brignolo E., & Bogetto F. (2011). Obsessions and compulsions in patients with borderline personality disorder: clinical characteristics and insight. *Journal of Psychopathology official journal of the Italian society of psychopathology*, 2-2011. Retrieved from <https://www.jpsychopathol.it/article/obsessions-and-compulsions-in-patients-with-borderline-personality-disorder-clinical-characteristics-and-insight/>
30. Berkowski, M., & MacDonald, D. A. (2014). Childhood Trauma and the Development of Paranormal Beliefs. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 202(4), 305–312. doi:10.1097/nmd.0000000000000123
31. Botsford, J., Schulze, L., Bohländer, J., & Renneberg, B. (2019). Interpersonal Trust: Development and Validation of a Self-Report Inventory and Clinical Application in Patients With Borderline Personality Disorder. *Journal of personality disorders*, 1–22. https://doi.org/10.1521/pedi_2019_33_462
32. Brunnhuber, S. (2003). Differential-diagnosis of obsessive-compulsive symptoms in the borderline personality disorder. *American journal of psychotherapy*, 57(4), 460–470. doi:10.1176/appi.psychotherapy.2003.57.4.460
33. Campbell, W. K., & Campbell, S. M. (2009). On the Self-regulatory Dynamics Created by the Peculiar Benefits and Costs of Narcissism: A Contextual Reinforcement Model and Examination of Leadership. *Self and Identity*, 8(2-3), 214–232. doi:10.1080/15298860802505129
34. Cherewick, M., Kohli, A., Remy, M.M, Murhula C.M., & Glass N. (2015). Coping among trauma-affected youth: a qualitative study. *Conflict and Health*, 35. Open access. doi:10.1186/s13031-015-0062-5

35. Deutsch, H. (1942). Some Forms of Emotional Disturbance and their Relationship to Schizophrenia. *The Psychoanalytic Quarterly*, 11(3), 301–321. doi:10.1080/21674086.1942.11925501
36. Emmons, R.A. (2000) Spirituality and Intelligence: Problems and Prospects. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10:1, 57-64, doi:10.1207/S15327582IJPR1001_6
37. Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: their role in self-organization. *Development and psychopathology*, 9(4), 679–700. doi:10.1017/s0954579497001399
38. Jung, C.G. (1961). *Freud and Psychoanalysis*. Bellinghen Series XX.
39. Gardner, H. (2000). A case against spiritual intelligence. *International Journal for the Psychology of Religion*, 10(1), 27-34. doi:10.1207/S15327582IJPR1001_3
40. Hayashi, N. (1995). Obsessive-compulsive disorder comorbid with borderline personality disorder: a long-term case study. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 50(2), 51-54. doi: 10.1111/j.1440-1819.1996.tb01663.x
41. Hendin, H. M., & Cheek, J. M. (1997). Assessing Hypersensitive Narcissism: A Reexamination of Murray's Narcism Scale. *Journal of Research in Personality*, 31(4), 588–599. doi:10.1006/jrpe.1997.2204
42. Hoch, P., & Polatin, P. (1949). Pseudoneurotic forms of schizophrenia. *The Psychiatric quarterly*, 23(2), 248–276. doi:10.1007/BF01563119
43. Høglend P. (1999). Psychotherapy research: new findings and implications for training and practice. *The Journal of psychotherapy practice and research*, 8(4), 257–263.
44. Horne, G. (2013). Is Borderline Personality Disorder a Moral or Clinical Condition? Assessing Charland's Argument from Treatment. *Neuroethics*, 7(2), 215-226. doi:10.1007/s12152-013-9199-3
45. Karoly, P. (1999). A goal systems-self-regulatory perspective on personality, psychopathology, and change. *Review of General Psychology*, 3(4), 264–291. doi:10.1037/1089-2680.3.4.264

46. Kernberg, O. (1967). Borderline Personality Organization. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 15(3), 641–685. doi:10.1177/000306516701500309
47. Kernberg, O. F. (1970). Factors in the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personalities. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(1), 51–85. doi:10.1177/000306517001800103
48. Kernberg, O. F. (1970a). A Psychoanalytic Classification of Character Pathology. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(4), 800–822. doi:10.1177/000306517001800403
49. Kernberg, O. F. (1996). A psychoanalytic theory of personality disorders. In J. F. Clarkin & M. F. Lenzenweger (Eds.), *Major theories of personality disorder* (p. 106–140). Guilford Press.
50. King, D. B., & DeCicco, T. L. (2009). A viable model and self-report measure of spiritual intelligence. *The International Journal of Transpersonal Studies*, 28, 68–85. doi:10.24972/ijts.2009.28.1.68
51. Knight, R. P. (1953). Borderline states. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 17(1), 1–12.
52. Krägeloh, C. U., Chai, P. P., Shepherd, D., & Billington, R. (2012). How religious coping is used relative to other coping strategies depends on the individual's level of religiosity and spirituality. *Journal of religion and health*, 51(4), 1137–1151. doi:10.1007/s10943-010-9416-x
53. Lazarus, S. A., Cheavens, J. S., Festa, F., & Zachary Rosenthal, M. (2014). Interpersonal functioning in borderline personality disorder: a systematic review of behavioral and laboratory-based assessments. *Clinical psychology review*, 34(3), 193–205. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2014.01.007>
54. Lillqvist, O., & Lindeman, M. (1998). Belief in astrology as a strategy for self-verification and coping with negative life-events. *European Psychologist*, 3(3), 202–208. doi:10.1027/1016-9040.3.3.202
55. Mahasneh, A. M., Shammout, N. A., Alkhazaleh, Z. M., Al-Alwan, A. F., & Abu-Eita, J. D. (2015). The relationship between spiritual intelligence and

- personality traits among Jordanian university students. *Psychology research and behavior management*, 8, 89–97. doi:10.2147/PRBM.S76352
56. Morey, L., & McCredie, M. (2019). Personality Assessment Inventory. In M. Sellbom & J. Suhr (Eds.), *The Cambridge Handbook of Clinical Assessment and Diagnosis* (Cambridge Handbooks in Psychology, pp. 231-248). Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108235433.017
57. Morf, C. C., & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12(4), 177–196. doi.org:10.1207/S15327965PLI1204_1
58. Nazam, F. (2014). Gender Difference on Spiritual Intelligence Among Adolescents. *Indian Journal of Applied Research*, 4(11). doi:10.36106/ijar
59. Otto, W. F. (1954). *Homeric gods. The Spiritual Significance of Greek Religion*. London: Thames and Hudson.
60. Rabeyron, T., & Watt, C. (2010). Paranormal experiences, mental health and mental boundaries, and psi. *Personality and Individual Differences*, 48(4), 487–492. doi:10.1016/j.paid.2009.11.029
61. Razumkov centre. (2020). *Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2020рр. (Інформаційні матеріали)*. Київ. Retrieved from https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf
62. Rohmann, E., Neumann, E., Herner, M. J., & Bierhoff, H.-W. (2012). Grandiose and vulnerable narcissism: Self-construal, attachment, and love in romantic relationships. *European Psychologist*, 17(4), 279–290. doi:10.1027/1016-9040/a000100
63. Skrzypińska, K. (2020). Does Spiritual Intelligence (SI) Exist? A Theoretical Investigation of a Tool Useful for Finding the Meaning of Life. *Journal of Religion and Health*. doi:10.1007/s10943-020-01005-8
64. Smits, D. J. M., Vermote, R., Claes, L., & Vertommen, H. (2009). The Inventory of Personality Organization–Revised. *European Journal of Psychological Assessment*, 25(4), 223–230. doi:10.1027/1015-5759.25.4.223

65. Strauman, T. J., Goetz, E. L., Detloff, A. M., MacDuffie, K. E., Zaunmüller, L., & Lutz, W. (2013). Self-Regulation and Mechanisms of Action in Psychotherapy: A Theory-Based Translational Perspective. *Journal of Personality, 81*(6), 542–553. doi:10.1111/jopy.12012
66. Taziki, S.A., Taziki, M., Akbari, M., Saghafi, S., & Behnampour, N. (2016). The Relationship between Spiritual Intelligence and Lifestyle with Job Satisfaction in Gorgan City Primary School Teachers. *Health, Spirituality and Medical Ethics, 3*(2), 30-36. Retrieved from <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Relationship-between-Spiritual-Intelligence-and-Taziki-Taziki/e1a07d02a27324ddfc2c4afe70122a566eb4b82b>
67. Unoka, Z., Seres, I., Aspán, N., Bódi, N., & Kéri, S. (2009). Trust game reveals restricted interpersonal transactions in patients with borderline personality disorder. *Journal of personality disorders, 23*(4), 399–409. doi:10.1521/pedi.2009.23.4.399

ДОДАТОК А

Опитувальники, використані в дослідженні

Додаток А.1

The Inventory of Personality Organization- Revised – IPO-R

Інструкція: Визначте, будь ласка, наскільки ви згодні або не згодні з кожним з тверджень, використовуючи наступну шкалу: 1–Абсолютно не згоден, 2–Не згоден, 3–Важко відповісти, 4–Згоден, 5–Повністю згоден.

1. Коли інші сприймають мене не таким(-ою) яким(-ою) я є насправді, я відчуваюся так ніби я самозванець(ка) чи штучний (на)
2. Коли я нервую або збентежений(-а), мені здається що все, що є у зовнішньому світі більше не має значення
3. Я відчуваю, що я інша людина вдома в порівнянні з тією якою я є на роботі чи на навчанні.
4. Я відчуваю, що не отримую того, чого хочу.
5. Я помічаю, що роблю речі, які засмучують інших людей, але я не розумію чому ці речі засмучують їх.
6. Деякі з моїх друзів були б здивовані, якщо б вони знали як по-різному я поводжуся в різних ситуаціях.
7. Я відчуваю, що мої смаки і думки насправді не є моїми власними, я їх переймаю від інших.
8. Я відчуваю, що мої бажання чи думки збудуться чудом, так ніби це магія. 9. Люди кажуть мені, що я провокую їх чи ввожу в оману для того щоб все було так як я хочу.
10. Я не впевнений чи голоси які я чув(-ла) чи речі які я бачив(-ла) є моєю уявою чи ні.
11. Я бачу речі які, коли я придивляюся ближче, виявляються чимось іншим.

12. Я не можу пояснити зміни у своїй поведінці.
13. Я можу бачити і чути речі, які ніхто більше не бачить і не чує.
14. Я зауважила(в) що роблю речі, які в деяких випадках не є дуже розумними, такі як: маю нерозбірливі статеві стосунки, брешу, випиваю, істерю чи скоюю дрібні занопопушення.
15. Люди кажуть що моя поведінка є суперечливою.
16. Не можу сказати чи певні тілесні відчуття, які я маю є справжніми чи це моя уява.
17. Я чую(-ла) певні речі, про які інші стверджують що їх насправді немає.
18. Я поводжуся так, що іншим видається це непередбачуваним і хаотичним
19. Люди використовують мене якщо я не остерігаюся їх.
20. Я розумію і знаю речі, які більше ніхто неввозмоі розуміти і знати.
21. Якби я був(-ла) книгою моє життя було б більше схоже на серію коротких історій написаних різними авторами, ніж на один довгий роман.
22. У мене є улюблені люди яких я не тільки поважаю але майже ідеаліую.
24. Я бачив(-ла) речі, які реально не існують.
25. Мені важко повірити в речі, які я раніше робив(-ла).
26. Навіть людям, які мене добре знають, складно здогадатися як я себе поведу.
27. Я бачив чи чув речі які просто були неможливими на той час.
28. Мені складно з впевненістю сказати що про мене думають інші, навіть ті хто знає мене дуже добре.
29. Люди, як правило, відповідають мені або безмежною любов'ю або відмовляються від мене.
30. Я маю схильність переживати речі в дещо надмірний спосіб, наприклад: переживаю велике задоволення або ж сильний відчай.
31. Кожного разу я відчуваю себе іншою(-им)
32. Перебуваючи в дуже близьких стосунках я боюся втратити відчуття самого(-ї) себе.
33. Кожного року мої житеві цілі змінюються.

34. Я схильний(-на) створювати собі кумирів, навіть якщо потім в них розчаровуюся.
35. Інколи я буваю сердечною(ним) і щирою(ним),а в інших випадках нечуйною(им) і байдужою(им).
- 36.Мої дії бувають імпульсивними і я думаю, що соціально неприйнятними
- 37.Мої цілі постійно міняються.
38. Коли навколо мене все мінливе і незрозуміє, я прислухаюсь до свого внутрішнього голосу.
39. Люди сприймають мене нахабним(-ою) і егоїстичним(-ою)ю але я не розумію чому.
40. В мене є відчуття, так ніби раніше я була(-в) в певному місці чи зробила(-в) щось, коли насправді цього не було.
- 41.Я вірю в те що будь що може статися якщо ти просто про це подумаєш.

ДОДАТОК А.2

Personality Assessment Inventory – Borderline Features Scale (PAI-BOR)

Інструкція: Визначте, будь ласка, наскільки ви згодні або не згодні з кожним з тверджень, використовуючи наступну шкалу: 0 – Неправда, зовсім не вірно, 1 – Трохи вірно, 2 – В основному вірно, 3 – Абсолютно вірно.

19400. Мій настрій може змінитись досить раптово.
19401. Моє ставлення до себе часто змінюється.
19402. Мої стосунки зазвичай є бурхливими.
19403. Мій настрій зазвичай буває досить інтенсивного (глибокого) змісту.
19404. Іноді я відчуваю себе страшенно спустошеним всередині.
19405. Я хочу щоб певні люди знали, на скільки сильно вони зробили мені боляче.
19406. Мій настрій зазвичай є стійким.
19407. Я сильно переживаю, що інші люди покинуть мене.
19408. Люди, які були мені близькими, підвели мене.

19409. Мені важко контролювати свій гнів.
19410. Я часто замислююся, що мені робити зі своїм життям.
19411. Я рідко відчуваю самотньо.
19412. Я зазвичай роблю щось настільки імпульсивно, що можу мати проблеми через це.
19413. Я зазвичай є досить щасливою людиною.
19414. Мені дуже важко витримувати розлуку з близькими мені людьми.
19415. Я часто помиляюся в людях, яких вважаю друзями.
19416. Коли мені сумно, я зазвичай роблю щось, що завдає мені болю.
19417. В мене були випадки такої сильної люті, що я не міг/могла її виразити.
19418. Я рідко впадаю в стан нудьги.
19419. Зазвичай, як що я з кимось починаю дружити, ми так і залишаємось друзями.
19420. Я є таким/ою імпульсивним/ою, що це мені шкодить.
19421. Я надто легко витрачаю гроші.
19422. Я є безрозсудною людиною.
19423. Я обережно ставлюсь до того, як я витрачаю свої гроші.

ДОДАТОК А.3

16-item Narcissistic Personality Inventory, NPI-16

Інструкція: З кожної пари тверджень оберіть одне, що найбільше підходить Вам. Якщо жодне з тверджень Ви не можете співвіднести з собою, оберіть одне, яке менш неприйнятне.

1. Люди, схоже, завжди визнають мій авторитет.
Для мене не так важливо бути авторитетом.
2. Мені справді подобається бути в центрі уваги.
Мені дискомфортно бути в центрі уваги.

3. Я думаю, що я – особлива людина.
Я не кращий (-а) і не гірший (-а), ніж більшість людей.
4. Мені легко маніпулювати людьми.
Мені не подобається, коли я зауважую, що маніпулюю людьми.
5. Я багато чого очікую від інших.
Я люблю робити щось для інших.
6. Я сподіваюся, що стану успішним.
Я збираюся стати великою людиною.
7. Я здібніший (-а) від інших.
Є багато речей, яких я можу навчитися від інших.
8. Іноді я розповідаю непогані історії.
Усім подобається слухати мої розповіді.
9. Я не проти виконувати розпорядження.
Мені подобається мати владу над людьми.
10. Іноді я не впевнений у тому, що роблю.
Я завжди знаю, що роблю.
11. Іноді люди вірять у те, що я їм говорю.
Я можу змусити будь-кого повірити в те, що хочу.
12. Я намагаюся не хизуватися і не випендрюватися.
Я можу й повипендрюватися, коли є нагода.
13. Я знаю, що я хороший (-а), бо усі мені про це повторюють.
Коли мені роблять компліменти, я іноді можу засоромитися.
14. Я – виняткова людина.
Я в цілому такий (-а), як усі інші.
15. Я волію розчинятися в натовпі.
Я люблю бути в центрі уваги.
16. Я наполягаю, щоб мене поважали настільки, наскільки я заслуговую.
Я зазвичай отримую повагу, на яку заслуговую.

ДОДАТОК А.4

The Hypersensitive Narcissism Scale, HSNS

Інструкція: Будь ласка, дайте відповіді на запитання, обравши, в якій мірі кожне з тверджень характеризує Ваші почуття та поведінку, використовуйте шкалу: 1—дуже нехарактерно чи неправдиво, зовсім не погоджуюся; 2—не характерно; 3—нейтрально; 4—характерно; 5—дуже характерно чи правдиво, цілком погоджуюся.

1. Я можу повністю зануритись у думки про особисті справи, своє здоров'я, свої клопоти чи стосунки з іншими.
2. Мої почуття легко зранити насмішкою чи незначними зауваженнями інших.
3. Коли заходжу в кімнату, мені часто стає ніяково і я відчуваю, ніби погляди інших людей спрямовані на мене.
4. Мені не подобається ділитися з іншими результатами досягнень.
5. Я відчуваю, що в мене і своїх проблем достатньо без того, щоб перейматися проблемами інших.
6. Я відчуваю, що мій темперамент відрізняється від темпераменту інших людей.
7. Я часто сприймаю зауваження інших людей на свій рахунок.
8. Я з легкістю поринаю у власні зацікавлення та забуваю про існування інших.
9. Мені не до вподоби перебувати у групі, поки не переконаюсь, що хоча б одна людина з присутніх мене цінує.

10. Хоч і не показую цього, але мене дратує та виводить з себе, коли інші приходять до мене зі своїми проблемами, просять приділити їм час та поспівчувати.

ДОДАТОК А.5

Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire - Short (NARQ-S)

Інструкція: Будь ласка, вкажіть, якою мірою наступні твердження Вас описують. Використовуйте наступну шкалу відповідей: 1-6, де 1—абсолютно не погоджуюсь; 6—повністю згоден.

1. Мене дратує, коли хтось перебирає на себе всю увагу, яка належить мені.
2. Я заслуговую на те, щоб мене сприймали як видатну особистість
3. Я хочу, щоб мої суперники зазнавали невдачі
4. Відчуття власної унікальності дає мені багато сил та енергії.
5. Мені вдається бути в центрі уваги, завдяки моїм винятковим заслугам.
6. Більшість людей є невдахами в певному сенсі.

ДОДАТОК А.6

Spiritual Intelligence Self-Report Inventory – SISRI-24

Інструкція: Наступні твердження спрямовані на дослідження Вашої поведінки, способу мислення та психічних особливостей. Уважно прочитайте кожне твердження та оберіть з п'яти можливих відповідей одну, яка більшою мірою відповідає Вашим поглядам. Якщо Ви не впевнені чи твердження видається таким, що не підходить Вам, оберіть найближчу за значенням відповідь. Будь ласка, відповідайте чесно, спирайтеся на ваші теперішні ставлення, а не на те, якими би Ви хотіли

бути. П'ять можливих відповідей: 0 – Зовсім не про мене | 1 – Не зовсім про мене | 2 – Дещо схоже на мене | 3 – Дуже схоже на мене | 4 – Цілком про мене. Для кожного ствердження оберіть одне, яка найточніше описує Вас.

1. Я досить часто розмірковую над природою речей.
2. Я визнаю існування аспектів свого «Я», які є більш глибинні ніж моє фізичне тіло.
3. Я замислююся над сенсом та метою мого існування.
4. Я здатний (-на) досягати вищих рівнів свідомості чи усвідомлення.
5. Я здатний (-на) глибоко замислюватись про те, що відбувається після смерті.
6. Мені *важко* відчувати будь-що, що виходить за межі фізичного чи матеріального.
7. Моя здатність знаходити сенс та мету життя домагає мені адаптуватися в стресових ситуаціях.
8. Я можу контролювати свій перехід на вищі рівні свідомості чи усвідомлення.
9. Я маю особисто розроблені теорії щодо таких понять, як життя, смерть, дійсність та буття.
10. Я усвідомлюю, що існує глибший зв'язок між мною та іншими людьми.
11. Я здатний (-на) визначити мету та сенс мого життя.
12. Я здатний (-на) вільно пересуватись рівнями своєї свідомості та усвідомлення.
13. Я часто розмішляю над сенсом подій в моєму житті.
14. Я характеризую себе більш глибинним, нефізичним «Я».
15. Переживаючи скрутні події, я все одно здатний (-на) знаходити в тому сенс.

16. Я часто бачу складні ситуації та рішення більш чітко, якщо знаходжусь на вищих рівнях свідомості/усвідомлення.
17. Я часто замислююся над відносинами між людьми та всесвітом.
18. Я глибоко усвідомлюю існування нематеріальних аспектів життя.
19. Я здатний (-на) приймати рішення відповідно до сенсу мого життя.
20. Я визнаю в людях риси більш значущі ніж їхнє тіло, особистість чи емоції.
21. Я серйозно замислююся, чи існує якась вища сила (як то бог, богиня, божественні створіння, вища енергія тощо).
22. Те, що я визнаю існування нематеріальних аспектів життя, допомагає мені відчувати себе сконцентрованим (-ною).
23. Я здатний (-на) знаходити сенс у повсякденних життєвих подіях.
24. Я маю особисто розроблені техніки для переходу на вищі рівні свідомості чи усвідомлення.

ДОДАТОК А.7

Опитувальник на оцінку регулярності звернення до практик психічної регуляції

Інструкція: Оберіть, будь ласка той варіант відповіді, який найбільше Вам підходить.

1. Я відвідую Храм:

Кожен тиждень – Кілька разів на місяць – Раз на місяць – Кілька разів на рік – Нерегулярно, але за внутрішньою потребою – Зовсім рідко – Ніколи

2. Я відвідую психолога/психотерапевта:

Кожен тиждень – Кілька разів на місяць – Раз на місяць – Кілька разів на рік – Нерегулярно, але за внутрішньою потребою – Зовсім рідко – Ніколи

3. Я відвідую ворожку/ екстрасенса/ езотерика тощо:

Кожен тиждень – Кілька разів на місяць – Раз на місяць – Кілька разів на рік – Нерегулярно, але за внутрішньою потребою – Зовсім рідко – Ніколи

4. Я займаюсь йогою:

Кожен тиждень – Кілька разів на місяць – Раз на місяць – Кілька разів на рік – Нерегулярно, але за внутрішньою потребою – Зовсім рідко – Ніколи

ДОДАТОК Б

Результати перевірки опитувальників на внутрішню узгодженість

Таблиця Б.1

Результати перевірки на внутрішню узгодженість методики IPO-R (N=171)

Шкала	Alpha Cronbach	Номер питання	Alfa if deleted
RT	0,86	08	0,86
		10	0,85
		11	0,86
		13	0,84
		16	0,86
		17	0,84
		20	0,85
		24	0,85
		27	0,84
		40	0,85
		41	0,85
PD/ID	0,91	01	0,90
		02	0,91
		03	0,91
		04	0,91
		05	0,91
		06	0,90
		07	0,91
		09	0,91
		12	0,90
		14	0,90
		15	0,90

		18	0,90
		19	0,91
		21	0,90
		22	0,91
		23	0,90
		25	0,90
		26	0,90
		28	0,90
		29	0,90
		30	0,90
		31	0,90
		32	0,90
		33	0,90
		34	0,91
		35	0,90
		36	0,90
		37	0,90
		38	0,91
		39	0,91

Таблиця Б.2

Результати перевірки на внутрішню узгодженість методики PAI-BOR (N=171)

Шкала	Alpha Cronbach	Номер питання	Alpha if deleted
Афективна нестабільність	0,72	19400	0,63
		19403	0,68
		19406	0,67
		19409	0,68
		19413	0,72
		19417	0,71
Проблеми ідентичності	0,65	19401	0,59
		19404	0,56
		10407	0,57
		19414	0,57
		19418	0,70
Негативні стосунки	0,54	19402	0,51
		19405	0,44
		19408	0,43
		19411	0,55
		19415	0,41
		19419	0,60

Завдання собі шкоди	0,73	19412	0,67
		19416	0,77
		19420	0,68
		19421	0,66
		19422	0,68
		19423	0,71
Оцінка рис межовості	0,82	Афективна нестабільність	0,76
		Проблеми ідентичності	0,76
		Негативні стосунки	0,77
		Завдання собі шкоди	0,81

Таблиця Б.3

Результати перевірки на внутрішню узгодженість методики NPI-16 (N=171)

Шкала	Alpha Cronbach	Номер питання	Alpha if deleted
Нарцисизм (грандіозний)	0,65	1	0,62
		2	0,61
		3	0,63
		4	0,63
		5	0,67
		6	0,65
		7	0,65
		8	0,63
		9	0,62
		10	0,66
		11	0,65
		12	0,64
		13	0,65
		14	0,62
		15	0,61
		16	0,66

Таблиця Б.4

Результати перевірки на внутрішню узгодженість методики HSNS (N=171)

Шкала	Alpha Cronbach	Номер питання	Alpha if deleted
-------	----------------	---------------	------------------

Нарцисизм вразливий	0,74	1	0,73
		2	0,70
		3	0,70
		4	0,72
		5	0,72
		6	0,73
		7	0,70
		8	0,74
		9	0,71
		10	0,72

Таблиця Б.5

Результати перевірки на внутрішню узгодженість методики NARQ-S (N=171)

Шкала	Alpha Cronbach	Номер питання	Alpha if deleted
Нарцисизм захоплення	0,82	2	0,8
		4	0,72
		5	0,70
Нарцисизм суперництво	0,61	1	0,51
		3	0,39
		6	0,59

Таблиця Б.6

Результати перевірки на внутрішню узгодженість методики SISRI-24

Шкала	Alpha Cronbach	Номер питання	Alpha if deleted
Критичне екзистенційне мислення (СЕТ)	0,84	1	0,82
		3	0,81
		5	0,81
		9	0,85
		13	0,81
		17	0,81
		21	0,83
Продуктування особистих змістів (РМР)	0,79	7	0,72
		11	0,79
		15	0,75
		23	0,72

Трансцендентна свідомість (ТА)	0,88	2	0,86
		6	0,89
		10	0,86
		14	0,84
		18	0,84
		20	0,85
		22	0,86
Розширення меж свідомості (CSE)	0,87	4	0,85
		8	0,84
		12	0,85
		16	0,84
		24	0,87

ДОДАТКИ В

Статистична обробка результатів емпіричного дослідження

Таблиця В.1

Розподіл шкал опитувальників дослідження на узгодженість з нормальним

Шкала	Показник узгодженості з нормальним критерієм Шапіро-Вілкса
Регулярність відвідання храму 0-2	$p < 0,05$
Регулярність звернення до психолога 0-2	$p < 0,05$
Регулярність звернення до езотерика 0-2	$p < 0,05$
Регулярність занять йогою 0-2	$p < 0,05$
PD/ID (IPO-R)	$p < 0,05$
RT (IPO-R)	$p < 0,05$
Афективна нестабільність (PAI-BOR)	$p < 0,05$
Негативні стосунки (PAI-BOR)	$p < 0,05$
Схильність до завдання собі шкоди (PAI-BOR)	$p < 0,05$
Проблеми ідентичності (PAI-BOR)	$p > 0,05$
Оцінка рис межовості (PAI-BOR)	$p < 0,05$

Схильність до самоушкодження (PAI-BOR)	p<0,05
Нарцисизм грандіозний (NPI-16)	p<0,05
Нарцисизм вразливий (HSNS)	p<0,05
Нарцисизм Захоплення(NARQ-S)	p<0,05
Нарцисизм Суперництво (NARQ-S)	p<0,05

Таблиця В.2

Результати кореляційного аналізу перевірки першої гіпотези критерієм
Спірмена

Pair of Variables	Spearman Rank Order Correlations (Spreadsheet2) MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p < .05000			
	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-level
Reg Temple 0,1,2 & PD / ID	171	0,014249	0,185252	0,853253
Reg Temple 0,1,2 & RT	171	0,262120	3,531027	0,000534
Reg Temple 0,1,2 & Оцінка рис Меж.Ос-ті	171	0,026326	0,342361	0,732505
Reg Psy 0,1,2 & PD / ID	171	0,013345	0,173503	0,862464
Reg Psy 0,1,2 & RT	171	0,123737	1,621040	0,106873
Reg Psy 0,1,2 & Оцінка рис Меж.Ос-ті	171	0,059365	0,773111	0,440536
Reg Ezo 0,1,2 & PD / ID	171	-0,019596	-0,254797	0,799190
Reg Ezo 0,1,2 & RT	171	0,313248	4,288031	0,000030
Reg Ezo 0,1,2 & Оцінка рис Меж.Ос-ті	171	-0,073947	-0,963951	0,336448
Reg Yoga 0,1,2 & PD / ID	171	0,051835	0,674768	0,500745
Reg Yoga 0,1,2 & RT	171	0,090969	1,187523	0,236688
Reg Yoga 0,1,2 & Оцінка рис Меж.Ос-ті	171	-0,049169	-0,639967	0,523061

Таблиця В.3

Результати кореляційного аналізу критерієм Спірмена при розгортання шкали
«Оцінка рис межовості» для перевірки першої гіпотези

Spearman Rank Order Correlations (Вихідні дані) MD pairwise deleted Marked correlations are significant at $p < .05000$				
Pair of Variables	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-level
Reg Temple 0,1,2 & PD / ID	171	0,014249	0,18525	0,853253
Reg Temple 0,1,2 & RT	171	0,262120	3,53103	0,000534
Reg Temple 0,1,2 & Афект. Нестаб-сть	171	-0,083133	-1,08448	0,279697
Reg Temple 0,1,2 & Проблеми Ідентичн-ті	171	0,043409	0,56484	0,572929
Reg Temple 0,1,2 & Негативн стосунки	171	0,068728	0,89558	0,371748
Reg Temple 0,1,2 & Самоушкодження	171	0,040866	0,53171	0,595628
Reg Psy 0,1,2 & PD / ID	171	0,013345	0,17350	0,862464
Reg Psy 0,1,2 & RT	171	0,123737	1,62104	0,106873
Reg Psy 0,1,2 & Афект. Нестаб-сть	171	0,043732	0,56906	0,570072
Reg Psy 0,1,2 & Проблеми Ідентичн-ті	171	0,086427	1,12777	0,261018
Reg Psy 0,1,2 & Негативн стосунки	171	0,041715	0,54276	0,588009
Reg Psy 0,1,2 & Самоушкодження	171	0,047056	0,61241	0,541092
Reg Ezo 0,1,2 & PD / ID	171	-0,019596	-0,25480	0,799190
Reg Ezo 0,1,2 & RT	171	0,313248	4,28803	0,000030
Reg Ezo 0,1,2 & Афект. Нестаб-сть	171	-0,078172	-1,01936	0,309488
Reg Ezo 0,1,2 & Проблеми Ідентичн-ті	171	-0,118520	-1,55170	0,122605
Reg Ezo 0,1,2 & Негативн стосунки	171	-0,007151	-0,09297	0,926041
Reg Ezo 0,1,2 & Самоушкодження	171	0,024326	0,31633	0,752141
Reg Yoga 0,1,2 & PD / ID	171	0,051835	0,67477	0,500745
Reg Yoga 0,1,2 & RT	171	0,090969	1,18752	0,236688
Reg Yoga 0,1,2 & Афект. Нестаб-сть	171	-0,001894	-0,02462	0,980389
Reg Yoga 0,1,2 & Проблеми Ідентичн-ті	171	0,031529	0,41008	0,682265
Reg Yoga 0,1,2 & Негативн стосунки	171	-0,057623	-0,75034	0,454094
Reg Yoga 0,1,2 & Самоушкодження	171	-0,092632	-1,20941	0,228193

Рисунок В.4

Середнє значення показників по шкалі тестування реальності, виявлене при порівняльному аналізі групи досліджуваних особистостей, що звертаються (група 1) та не звертаються (група 2) до релігійних практик.

Рисунок В.5

Середнє значення показників по шкалі тестування реальності, виявлене при порівняльному аналізі групи досліджуваних особистостей, що звертаються (група 1) та не звертаються (група 2) до езотеричних практик

Таблиця В.6

Порівняльний аналіз рівня вираженості рис нарцисизму в групах досліджуваних, що звертаються та не звертаються до релігійних практик

Mann-Whitney U Test (Spreadsheet2)									
By variable Reg Temple Yes-No 1-2									
Marked tests are significant at p <.05000									
variable	Rank Sum Group 1	Rank Sum Group 2	U	Z	p-level	Z adjusted	p-level	Valid N Group 1	Valid N Group 2
NPI-16 Грандіозний	10324,50	4381,500	2323,500	-1,79424	0,072776	-1,80403	0,071228	126	45
HSNS - Чутливий	11313,00	3393,000	2358,000	1,67322	0,094285	1,67593	0,093752	126	45
NARQ-S Захоплення	11173,50	3532,500	2497,500	1,18388	0,236460	1,18845	0,234656	126	45
NARQ-S Суперництво	10562,00	4144,000	2561,000	-0,96114	0,336484	-0,96522	0,334434	126	45

Таблиця В.7

Порівняльний аналіз рівня вираженості рис нарцисизму в групах досліджуваних, що звертаються та не звертаються до психологів

Mann-Whitney U Test (Spreadsheet2)									
By variable Reg Psy Yes/No 1-2									
Marked tests are significant at p <.05000									
variable	Rank Sum Group 1	Rank Sum Group 2	U	Z	p-level	Z adjusted	p-level	Valid N Group 1	Valid N Group 2
NPI-16 Грандіозний	5636,500	9069,50	2853,500	1,54224	0,123016	1,55065	0,120986	60	111
HSNS - Чутливий	5202,500	9503,50	3287,500	0,13756	0,890592	0,13778	0,890416	60	111
NARQ-S Захоплення	5793,500	8912,50	2696,500	2,05039	0,040327	2,05830	0,039562	60	111
NARQ-S Суперництво	4505,500	10200,50	2675,500	-2,11836	0,034146	-2,12736	0,033391	60	111

Таблиця В.8

Порівняльний аналіз рівня вираженості рис нарцисизму в групах досліджуваних, що звертаються та не звертаються до езотеричних практик

Mann-Whitney U Test (Spreadsheet2)										
By variable Reg Ezo Yes/No 1-2										
Marked tests are significant at p < .05000										
variable	Rank Sum Group 1	Rank Sum Group 2	U	Z	p-level	Z adjusted	p-level	Valid N Group 1	Valid N Group 2	2*1sided exact p
NPI-16 Грандіозний	3149,500	11556,50	2103,500	0,87272	0,382818	0,87748	0,380228	34	137	0,384476
HSNS - Чутливий	2553,500	12152,50	1958,500	-1,43389	0,151606	-1,43621	0,150943	34	137	0,152211
NARQ-S Захоплення	3140,500	11565,50	2112,500	0,83789	0,402096	0,84112	0,400282	34	137	0,403779
NARQ-S Суперництво	2708,000	11998,00	2113,000	-0,83595	0,403184	-0,83950	0,401188	34	137	0,405958

Таблиця В.9

Порівняльний аналіз рівня вираженості рис нарцисизму в групах досліджуваних, що займаються та не займаються йогою

Mann-Whitney U Test (Spreadsheet2)										
By variable Reg Yoga Yes/No 1-2										
Marked tests are significant at p < .05000										
variable	Rank Sum Group 1	Rank Sum Group 2	U	Z	p-level	Z adjusted	p-level	Valid N Group 1	Valid N Group 2	
NPI-16 Грандіозний	5999,500	8706,500	3350,500	0,47815	0,632542	0,48076	0,630687	68	103	
HSNS - Чутливий	5418,500	9287,500	3072,500	-1,35555	0,175242	-1,35775	0,174544	68	103	
NARQ-S Захоплення	6185,000	8521,000	3165,000	1,06361	0,287505	1,06772	0,285649	68	103	
NARQ-S Суперництво	5390,500	9315,500	3044,500	-1,44392	0,148761	-1,45006	0,147042	68	103	

Таблиця В.10

Порівняння прогностичних моделей з показниками, що вимірюють духовний інтелект, та без них.

Практика	Прогностична модель з ДІ			Прогностична модель без ДІ		
	R ²	Шкала	В	R ²	Шкала	В
Релігія	0,25	Трансцендентна Свідомість	0,37	0,15	RT	0,31
		Нарцисизм Грандіозний	-0,22		Нарцисизм грандіозний	-0,26
		Нарцисизм Захоплення	0,19		Нарцисизм Захоплення	0,28
		Продуктування особистих змістів	0,2		PD/ID	-0,17
		Розширення меж свідомості	-0,31			

Психологія	0,12	Трансцендентна Свідомість	0,27	0,06	Нарцисизм Захоплення	0,2
					Нарцисизм Суперництво	-0,21
Езотерика	0,27	Трансцендентна Свідомість	0,38	0,18	RT	0,5
					PD/ID	-0,22
					RT	0,38
		PD/ID	-0,20			
Йога	0,1	Трансцендентна Свідомість	0,31	0,05	Нарцисизм Суперництво	-0,23